

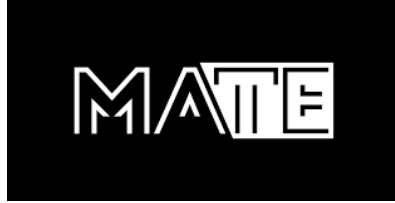
SZAKDOLGOZAT

Kovács Martin

Krisztián

Színművész szak

2023

Kaposvár

2023

Magyar Agrár- és Élettudományi Egyetem

Kaposvári Campus Rippl-Rónai Művészeti Intézet

Színművész Szak

A színházi szakma addiktív problémái

Belső konzulens: Dr. Fazekas Sándor,
egyetemi adjunktus

Készítette: Kovács Martin Krisztián

ALIQR

Színművész szak

Rippl-Rónai Művészeti Intézet

Kaposvár

2023

Tartalom

Bevezetés	4
I. A két vizsgált szenvedélybetegség	6
I.1. Az alkoholizmus fogalma, jelenléte Magyarországon	6
I.2. Kábítószerfogyasztás Magyarországon	8
II. Függőség és művészet	10
II.1. Színészek megítélése a XIX. században	10
II.2. Az addikció kultusza	12
III. Az intézmény, ahova élni járunk	14
IV. Interjúk a napjainkban zajló klubéletről	17
IV.1. Megoldási lehetőségek	21
V. Összefoglalás	28
VI. Melléklet: interjúk a függőségről	31
VI.1. Interjú Horváth Tímea vendéglátóssal	31
VI.2. Kiss Ernő Jászai Mari-díjas színművész gondolatai	36
VI.3. Névtelen interjú egy színésznővel	37
Irodalomjegyzék	52

Bevezetés

„A színész megőrzött gyermeki erővel alkot. A tudatosság szint növekedése megfojtja ösztönös és spontán alkotóerőit: mert ő nem tudós, aki az absztrakt fogalmak világában dolgozik, hanem művész, aki élményszinten alkot.” (Popper Péter¹)

Szakedolgozatomban a színházi szakma addiktív problémáit, ezen belül is főként az alkoholizmus kérdéskörét kutatom, a jelenkor közvetlen előzményeire, illetve napjainkra koncentrálni. Azért választottam ezt a témát, mert nézetem szerint ez nem csupán a magyar társadalom, de azon belül a színházi társadalomnak is az egyik legfontosabb, legtöbb embert érintő problémája. Az érdekelt, vajon mennyire ismert ez a probléma, az alkohol -és drogfogyasztás mennyire elfogadott színházi körökben, törekednek-e orvoslására vagy csupán a művészi szakmával járó életforma egyik hozadékának tekintik. Ez a téma azért is különösen fontos számomra, mert személyes érintettséggel rendelkezem annak kapcsán – még ha időszakosan is — hogy milyen megtapasztalni az addikció enyhe vagy olykor pusztító formáit.

Immáron tíz éve kerültem be a színházi világba és vagyok részese a vele járó életformának. Ami kezdetben vonzónak és szabadságot adónak tűnt, mára teljesen más perspektívába helyeződött a szememben: megtapasztalhattam az alkoholfogyasztással járó örömeket, közösségépítő hatását, de ugyanakkor szembesültem pusztító erejével is. Egy kedves kollégám függőségek okozta halála döbentett rá, hogy ezzel a témával szükségszerű foglalkozni, önreflexiót tartani annak kapcsán, hogy hosszútávon hova is vezethet ez az életmód.

A következő kérdések fogalmazódtak meg bennem: vajon a társasági élettől, a közegtől ered a függőség, „kreált” probléma, amelyben az is meghatározó, mi a függő ember munkája, milyen a munkahelyi környezet, mindez hozzájárul az addiktív életmód kialakulásához? Valóban a színházi szakma velejárója ez a fajta létezés, vagy csak az unalom és a szakmán, egy adott színházon belüli mellőzöttség szüli ezt a dolgot? Netán a hirtelen jött siker és lehetőségek, melyek feldolgozásához nem kap kulcsot egy fiatal egyetemista vagy épp frissen végzett színész, okozzák az addikció kialakulását? Talán színházi elvárásoknak kell megfelelni és a közeg maga érezteti azt az emberrel, hogy ha nem vesz részt egy-egy tivornyában, akkor kimarad valamiből és élete lehetőségét szalasztja el, ha napi szinten nem fogyasztja el az

¹ Popper Péter – A pokol színei 12.o.

„előírt” mennyiségű alkoholt a színészbüfében? Mikor lenne az a pont, hogy ezen függőségek veszélyeire valaki (kolléga, szakértő, család, barát) felhívja a figyelmet, mikor van az utolsó pillanat, amikor ez még visszafordítható? Egyetemi éveim alatt senki sem szembesített azzal, hogy milyen addiktív tud lenni ez a közeg, mint ahogy azzal sem, hogy nem feltétlenül ez az a norma, amit követni kell. Huszonévesen az ember úgy hiszi, hogy bármikor képes kiszállni a (számomra) toxikus közegből, de ennyi év távlatából azt tapasztalom, hogy ez egyáltalán nem egyszerű, olykor lehetetlen is eltávolodni annak a közegnek a szokásaitól, melyben a közös alkotás, a csapatmunka dominál. Holott az addiktív életforma káros hatásaival tisztában van a szakma: számos saját példát tudnék hozni arra, hogy milyen egy-egy átmulatott éjszaka után próbálni, játszani, vagy akár konfrontálódni egy rendezővel még félig illuminált állapotban, de szerettem volna nagyobb kontextusba helyezni ezt az egész problémakört.

Először az alkoholizmus és drogfüggés rövid leírását adom koncentrálna a magyarországi viszonyokra, majd egy kis történeti bevezetőként a XIX. század második felének időszakát és a XX. század elejének hazai és külföldi művészvilágát mutatom be, mivel inentől datálható az a felfogás, hogy az alkohol és egyéb addikciós szerek a művészetek ihlető forrásai lehetnek, továbbá ekkor alakult ki az egyetemes és a magyar modern színházi kultúra intézményesülése és sok vonása is². Ezek után általam készített és a médiából hozott interjúkat elemzek: többek között megismertem egy kábítószerfüggő színész problémáit, ellenpontként pedig megkérdeztem egy családanya színésznőt, illetve a színészklub vendéglátósának rálátását a színházi világra. Így próbáltam több irányból megközelíteni a kérdést.

² A Magyar színháztörténet II. 1873-1920 című kötet az 1870-es évektől számítja az intézményesülő magyar színjátszást, 1871-ben rendezték meg például az első magyar színészkongresszust. URL: <https://mek.oszk.hu/02000/02065/html/2kotet/1.html> Főszerk: Székely György, szerk: Gajdó Tamás,

I. A két vizsgált szenvedélybetegség

I.1. Az alkoholizmus fogalma, jelenléte Magyarországon

Az alkoholt tudatmódosítóként már évezredek óta használják szerte a világon. Alkoholistának nevezzük azt a személyt, aki alkoholfüggő, az alkoholista személyek gyakrabban és nagyobb mennyiségben fogyasztanak alkoholt. Ha egy alkoholista személy nem jut alkoholhoz, erős sóvárgást tapasztal, illetve elvonási tünetek jelentkeznek nála. A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 2019-es felmérése³ szerint a teljes magyar lakosság 28,55 százaléka absztinens, azaz vagy egyáltalán nem fogyaszt alkoholt vagy az adatfelvételt megelőző 12 hónapban nem fogyasztott szeszesitalt, 66,05 százalék mérsékelten vagy ritkán fogyasztó, 5,4 százalék viszont nagyivó⁴. Fontos megjegyezni, hogy a KSH felmérése nem alkoholfüggőségről számol be – hiszen ez orvosi definíció – a 2019-es felmérés az alkoholfogyasztás általános mértékéről számol be. Ennél sokkal elkeserítőbb az a 2016-os adat, mely bemutatja Magyarország világelső az alkoholbetegségben, az alkoholbetegek aránya a teljes magyar lakosságban 21,2 százalék volt 2016-ban.

Magyarország európai és világviszonylatban is az egy főre jutó éves alkoholfogyasztást és az összlakosság számához viszonyított alkoholfüggők arányát figyelembe véve a negatív statisztika élén szerepel. Nehéz kérdés, és szakmai csoportonként ki-ki máshogy értelmezi az alkoholfüggőség, a szenvedélybetegség fogalmát. Egy meghatározás szerint az tekinthető alkoholfüggőnek, aki alkoholfogyasztásával az egyén és/vagy a közösség bármilyen irányú (fizikai, társadalmi, szociális, anyagi, stb.) károsodását okozza. Alkoholbetegnek azt a személyt tekinthetjük, akinél testi vagy lelki függőség is kialakult.

Láthatjuk, hogy a különböző értelmezések lényege megegyezik. Ha alkoholfüggőségről és alkoholbetegségről készítenek felmérést, akkor hangsúly nem az elfogyasztott alkohol mennyiségén vagy az alkoholfogyasztás gyakoriságán van, hanem az általa kiváltott hatások a döntőek. Ez érthető, ha azt az egyébként köztudott tényt vesszük alapul, hogy az egyes személyek alkoholtoleranciája nagymértékben eltérő.⁵ Azért nehéz meghatározni az alkoholos befolyásoltság mértékét és arányát, mert személyenként más-más az alkohol szervezetre

³ Központi Statisztikai Hivatal-URL:

https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/elef/alkoholfogyasztas_2019/index.html#azabsztinensekarnyaaziskoloztsognvekedsvlcskknmnganagyivknkicsikaklnbsgek

⁴ „Nagyivónak nevezzük azokat a férfiakat, akik hetente több mint 14, és azokat a nőket, akik hetente több mint 7 pohár szeszes italt fogyasztanak el, valamint azokat, akikkel legalább hetente előfordul, hogy rohamszerűen isznak, azaz egy alkalommal megisznak legkevesebb 1 liter bort, vagy 2 dl röviditalt, vagy 2 liter sört vagy cidert. Egy pohár szeszes ital = 5 dl sör/cider vagy 2 dl bor vagy 5 cl rövidital.” – KSH

⁵ WHO felmérés – URL: https://www.who.int/health-topics/alcohol#tab=tab_1

gyakorolt hatása, így van, akinél kisebb dózis is súlyos függőséget okozhat, van, akinél nagyobb a szer toleranciája – de természetesen ennek a hatása alól senki sem vonhatja ki magát: rendszeres fogyasztás esetén már kis mennyiség is károsíthatja a szervezetet, bár a felmérések nagyon eltérő eredményeket mutatnak.

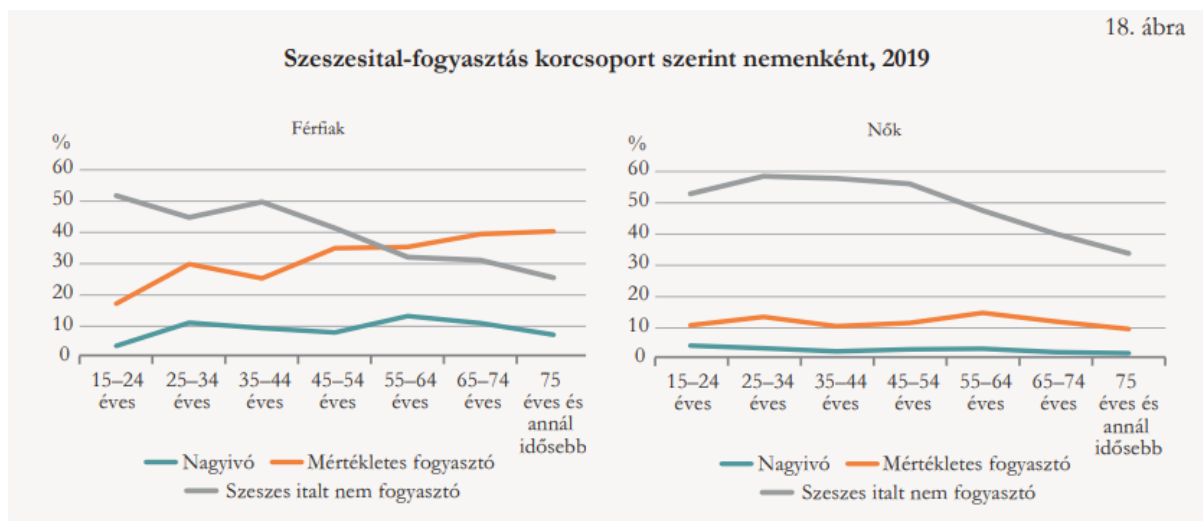
Az alkoholizmus betegségként való felfogását a pszichiátria azzal indokolja, hogy az alkoholtól fizikai függés alakul ki, megvonása súlyos tüneteket okoz, s részben ezért, részben az alkohol tudatmódosító és szorongáscsökkentő hatása miatt, az alkoholoról a beteg nem tud lemondani, annak ellenére, hogy ez károsítja szociális, foglalkozási és törvényes kötelezettségei teljesítését. Szokás még a genetikai hajlamot is emlegetni érvként. Az alkoholfüggésre úgy szokás tekinteni, mint ami nem az egyén akaratán múlik, s az alkoholfüggő hiába látja alkoholizálása minden káros következményét, a szeszfogyasztásnak nem tud véget vetni. Azért mondhatjuk, hogy részben igaz, mert a társadalmi környezet erősen befolyásolja a személy szokásait, így alkoholfogyasztási szokásait is. Az alkohol Európában, széles körben a legelfogadottabb pszichoaktív szer, hazánkra pedig kiemelkedően igaz, hogy az alkoholfogyasztás a mindennapi társadalmi és kulturális élet része, legális drog, így hajlamosabbak vagyunk a fogyasztását mennyiségtől függetlenül nem kórosnak tekinteni, ez pedig nagyon komoly szemléletbeli probléma.

A bevallott szeszesital-fogyasztási szokások nemenként és életkoronként természetesen jelentősen különböznek egymástól hazánkban is. Akár az absztinensek, akár a veszélyes mennyiségű szeszesital-fogyasztók arányát tekintjük, 2014-ben a 15 éves és annál idősebb lakosságot alapul véve Magyarország azon öt uniós tagország közé tartozott, ahol a nemek közötti különbség a legnagyobb volt az alkoholfogyasztás mértékét tekintve.⁶ Ha ehhez hozzátesszük, hogy Magyarországon minden ötödik nő és minden negyedik férfi dohányzik, elmondhatjuk, hogy nem csoda, hogy a magyar társadalom egészségügyi állapota nem túl ideális.⁷ A társfüggőségek közül talán ez érinti a legtöbb embert – de korántsem ez az egyetlen. Lássunk egy táblázatot, amely összeveti egymással a két nem alkoholfogyasztását, életkorok szerinti megoszlásban:

⁶ KSH Társadalmi helyzetkép 26-29 oldal.

URL: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/egeszsegugyi_helyzetkep_2019.pdf

⁷ A 2014-ben végrehajtott Európai Lakossági Egészségfelmérés eredményei, összefoglaló adatok. Elérhető a Központi Statisztikai Hivatal honlapján, URL: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/elef/elef2014_osszefoglalo.pdf (ellenőrizve: 2022.04.23.)

I.2. Kábítószerfogyasztás Magyarországon

Történelmi okokra vezethető vissza, hogy míg Nyugat-Európában és az Egyesült Államokban a kábítószerfogyasztás markánsabban van jelen, Kelet-Európában, és ezen belül Magyarországon is kisebb gondot jelent (Németországban a helyzet különösen aggasztó: 2016-ban 1%-ot is eléri a kábítószer-fogyasztás miatti éves halálozás részaránya a teljes népesség belül, míg nálunk ez a szám 0,03%).⁸ A probléma igencsak összetett, hiszen többféle jellegű és hatású drog van forgalomban, amelyek különböző veszélyekkel járnak. A lágy drogok inkább pszichikai jellegű problémákat okoznak, a kemény drogok azonban villámgyorsan, pár használat után kialakuló fizikai függés révén nagyon gyorsan képesek tönkre tenni egy embert és környezetét, testileg, lelkileg és egzisztenciálisan egyaránt.⁹ A helyzet azonban igencsak megtévesztő: habár aránylag kevés embert érint Magyarországon, ennek ellenére ez igencsak súlyos társadalmi probléma, hiszen Magyarország tranzitország, azaz átmenő forgalma sokkal nagyobb, mint a felvevőpiac, ez azonban megváltozhat, ráadásul az éves halálozás részaránya nem fejezi ki azt, hogy ez a fajta függőség szinte kizárólag a fiatalokat sújtja, és egyetlen haláleset is mekkora rombolással jár a drogfüggő társadalmi környezetére nézve, arról nem is szólva, hogy ez a függés lehet, hogy nem okoz ugyan halált, de depressziót vagy öngyilkosságot igen, tehát nem közvetlen, hanem közvetett halálok.

Összességében elmondható, hogy Magyarországon mind az alkoholfüggőség, mind a kábítószerfüggőség, tehát eleve az addikció magas arányú a lakosságban. Az alkoholfogyasztás

⁸ Kábítószer-függőség miatti halálozás nemenként (2011-2016), KSH-honlap, URL: https://www.ksh.hu/docs/hun/eurostat_tablak/tabl/tps00149.html (ellenőrizve: 2022.04.23.)

⁹ A hosszú élet titkai, a szenvedélybetegségek világa, Szám-lap, a KSH ismeretterjesztő magazinja, 2008. április, URL: https://www.ksh.hu/szamlap/hosszuel_drg.html (ellenőrizve: 2022.04.23.)

természetes és mindennapi folyamat, és társadalmi megítélése sem túl negatív, inkább megengedő a magyar társadalom az alkohollal szemben. Ennek természetesen történelmi előzményei is vannak, illetőleg a posztszocialista országok sorába tartozik, ezekben az országokban megfigyelhetően magas a regisztrálatlan alkoholfogyasztás aránya is.¹⁰ De hogy mi vonatkozik ebből a művésztársadalomra, arról a következő fejezetben lesz szó.

¹⁰ Hajdu Miklós 45-46.o. URL: http://real.mtak.hu/164887/1/Alkoholhelyzet_Magyarorszagon.pdf

II. Függőség és művészet

„Két fajtájú mámore van a bornak... Az első mámor olyan, mint akárkié, kitüzesít bennünk minden örökhajlandóságot s nagyon hatalmasak vagyunk. Ezután jön az éjszaka végi, hajnali alvás, furcsa sok ébredéssel... S mikor alkonyul, egyszerre csak, bárhol járunk, nyugtalan s tovább is nyugtalanak maradó agyunkat, szívünket befogja a mindenség. Ez már egészen művész-érzés... Hangsúlyozom, ez másnap este jön, a legnagyobb emberi érzékenység, ez a szinte legnagyobb titkokat is kiadó egy vagy két óra. Ehhez nincs köze az alkoholmérgezésnek, a mómornak, ez az idegek perverz bűvészmutatványa.”¹¹ (Ady Endre)

II.1. Színészek megítélése a XIX. században

A fenti idézetben szereplő „művész-érzés” megfogalmazása, bár a modernitásra tehető, gyökereit a XIX. században, egészen a romantika korában érdemes keresni. A művészet és az alkohol vagy az alkoholizmus kapcsolatáról átfogó tudományos munka nem született, így annak XIX. századi képéről, közmegítéléséről sem tudhatunk sokat, de az Ady-idézetből levezethető az az általánosságban is ismert közhiedelem, miszerint a művészvilág tagjai nagyobb arányban fogyasztanak alkoholt. Ez alól nem kivétel a színházi dolgozók, a színészek sem.

A XIX. század elején még a vándortársulati lét dominált a magyar színházművészetben, a színház a romantika idején már önálló és professzionális művészeti ággá lépett elő. Visszaszorultak a vándortársulatok, helyüket felváltották a kőszínházak, a vándorszínészekből jöttek létre állandó székhellyel rendelkező színházak társulatai; ez Magyarországon is, mint másutt, egybeesett a nacionalizmus eszméjének megerősödésével, és a magyar kultúra felemelkedésével¹². Azért tartom hangsúlyosnak kiemelni a korszakot és azon belül a színházi éra helyzetét, mert ekkoriban intézményesült a színház. A Pesti Magyar Színház (később Nemzeti Színház) létrejöttével és az épülő kőszínházakkal kialakult egy, a maihoz már némiképp hasonló munkakörnyezet, mely magán viselte a vándorszínész korszakot, de „tető alá hozta a tapasztalatokat”. Az ekkor újonnan létrejött intézményekben még nem volt a mai értelemben vett színészbüfé, de a XX. századba lépve már keresni lehet ezt a helyet a színházakban.

Véletlenszerű egybeesés, de érdekes, hogy még a romantika korában, egészen pontosan 1849-ben fogalmazódik meg az „alkoholizmus” mint betegség kérdése. Ez nem azt jelenti, hogy

¹¹ Könczöl Csaba – A magyar pímodán, 148.o.

¹² MAGYAR SZÍNHÁZTÖRTÉNET I. URL: <https://mek.oszk.hu/02000/02065/html/1kotet/25.html>

eddig nem volt jelen ez fajta függőség, de mint betegség nem volt jegyezve. Ha valaki alkoholproblémával küzdött, azt gyakran bélyegezték „iszákosnak” és csak a pillanatnyi állapotot vették figyelembe. Természetesen az alkoholisták magatartása akkor is alaposan érintette a környező családot és barátokat, házassági konfliktusokhoz és váláshoz vezethetett, illetve hozzájárulhatott a családon belüli erőszakhoz.

A színház örökös kölcsönhatásban él nézőjével, a XIX. századi színházi kultúrát maga a közönség formálja, hiszen a színházi előadás elsősorban társadalmi eseménynek számít a korban, a művészet szinte másodlagos. A színháznak célközönsége a közép- és felsőpolgári réteg lett, a színházbajárás polgári szórakozássá vált, mellyel párhuzamosan a színészek életszínvonala is emelkedett, hol van már a Szigligeti által megírt Liliomfi, a vándorszínészet világa? Ellenben az attitűd nem múlt el, például az 1837-ben a Pesti Magyar Színházba szerződő színészek – például idősebb Lendvay Márton, Lendvainé Hivatal Anikó, Fánicsy Lajos – nem törölték ki a közízlés szerint szabadosnak nevezhető életmódjukat. A vándorszínészi életforma erkölcstelennek számított, főként a színésznőket kárhoztatták miatta, szinte prostituáltként tekintettek rájuk, iszákossgal pedig feltehetően a férfi színészeket vádolták. Eddigi színháztörténeti kutatásaim alapján úgy tűnik, a művészeket és köztük a színészeket a közmegejtélés bohém lelkületű, kellemes, ám szeszélyes társaságnak tartotta, de ebben a korban hatalmas felelősség hárult rájuk: idollá váltak, amivel nagyban befolyásolták a köznapi életet, az illemet, és a divatot.

A színészek közül a korban Egressy Gábor¹³ tekinthető leghíresebbnek, aki Petőfi Sándor legjobb barátja volt, és fontos részt vállalt a forradalomban is. Egressy Gábor családjával együtt sztárnak számított, szinte az első művészcsaládok egyike volt az Egressy-család. Egressy Gábor fia, Egressy Ákos szintén színész és színházigazgató lett, másik fia, Egressy Árpád is a színházban folytatta. Nem melleleg Egressy Gábor testvére, Egressy Béni zeneszerző volt, a Szózat megzenésítője. Az Egressy családról nem keringtek pletykák, ehhez nyilván hozzájárult, hogy általános megbecsültséget szereztek kapcsolataik révén. A korban inkább Lendvay Mártonról¹⁴ volt ismert több félrelépése, de ezek sem az alkoholhoz kötődtek. Köztudomású volt, hogy Laborfalvi Rózától (Jókai Mór regényíró későbbi feleségétől) leánya született¹⁵. De a kor ebben sem Lenday Mártont hibáztatta, hanem a színésznőt, Laborfalvi Rózát. Általánosan elmondható a XIX. század sztárkultusza kapcsán, hogy inkább a színésznők

¹³ Egressy Gábor (1808 –1866): színész, rendező, szakíró, lapszerkesztő, színészpedagógus

¹⁴ Lendvay Márton (1807-1848): énekes-színész

¹⁵ Múlt-kor Királynő a színpadon és az életben: 135 éve hunyt el Laborfalvi Róza (Feltöltve: 2021.november 20.)
URL: <https://mult-kor.hu/kiralyno-a-szinpadon-es-az-eletben-135-eve-hunyt-el-laborfalvi-roza-20211120>

körül forgott a világ, az ő erkölcsösségük sokkal jobban izgatta a közönséget, mint a férfiszínészek kihágásai.

A dualizmus korában ez változni látszik, ekkoriban, 1865-ben alakul meg az első hivatalos magyarországi színészképző hely is, Színészeti Tanoda néven Pesten¹⁶. Hovatartozástól függetlenül egy színésznek el kellett sajátítani a színművész szakmát, majd meg kellett tanulniuk „színésznek” lenni a közéletben is. A korra jellemző bálók, bankettek, fogadások hétköznapi eseménynek számítottak a színészek körében. A szórakozás mértékletessége fontossá vált, így ha egy színészt vagy színésznőt erősen ittasan láttak az közfelháborodást, illetve botrányt okozhatott. A sajtóorgánumoktól erősen túlzott művészkultuszban ez viszont egy komoly problémát jelentett egy akkori (és mai) színésznek. Ez nagyban hozzásegítette a művészek eltitkolni kényszerült függőségeit, legyen az alkohol, szerencsejáték vagy drogprobléma.

II.2. Az addikció kultusza

Fontos a kutatásom eredményességét szem előtt tartva, hogy a színházművészettől elkanyarodva megvizsgáljak más művészi formákat is, hiszen ezen kor „abszintizmusa” hatalmas benyomást tett az irodalomra és a képzőművészetre is. A legendás aperitifet a művészet rövid idő alatt a klasszikus szerelem-háború párosával egyenrangú műzsájává avatta. Először Édouard Manet tette tiszteletét a méregzöld ital előtt, amikor 1859-ben kiállította *Az abszintozó* című festményét. A kép sokakat megbotrántoztatott a korban. Ennek oka a mű akkor újszerű realizmusán túl talán maga a téma volt. A kép egy részegét ábrázol, aki ráadásul abszinttól részeg. Mindez ma már persze egyáltalán nem tűnik meglepőnek, de az akkori közönséget módfelett meghökkentette. Ezekben az évtizedekben színészek, festők, írók, költők tucatjai váltak a mámor rabjává és tették műalkotásaik első számú motívumává az abszint fogyasztásának rítusát. Ha megkísérelnénk felsorolni, mely művészek tartoztak a notorikus abszint-ivók körébe, hamar ráismernénk: a legnagyobbak közül nagyjából mindenki. A mesterek ugyanis egyáltalán nem titkolták a függőség varázsát és munkáikra tett inspiráló hatását. Paul Verlaine, Émile Zola, Oscar Wilde. Alfred Jarryról például azt mondják, hogy tisztán itta, míg Baudelaire már ópiummal fűszerezte az italt. Arthur Rimbaud a zöld mérget hasissal keverte és művészete elengedhetetlen kellékeként emlegette.

Az 1850-es évekre felismerték az abszint nagyfokú egészségkárosító hatását. Fogyasztóinál gyakran jelentkeztek az ingerlékenység és a hallucináció tünetei. Végül 1930-

¹⁶ Magyar Elektronikus Könyvtár URL: <https://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz24/418.html>

ban tiltották be majdnem egész Európában, ezzel megszakítva a „zöld tündér” tradicionális és rítusos művészeti éráját.

Magyarországon nem tudunk komolyabb abszintproblémáról, az ital nem válhatott túl népszerűvé hazánkban, bár Kosztolányi Dezső megemlékezik róla egy rímjátékában:

- Oly jó nekem az abszint,
az arcom tőle kap szint.
- Akarsz arcodon szebb szint?

Inkább vegyél be pepszint.¹⁷

A XX. század elejétől – talán a nyugatos költőknek is köszönhetően – már egyértelmű összefüggést láttak a művészet és függőség között, a színészeket is ehhez a világhoz kötötték, és volt benne igazság: a kultúra jeles képviselői általában azonos szórakozóhelyen kapcsolódtak ki. Molnár Ferenc, a nagysikerű színműíró, író és publicista közismert volt alkoholproblémáiról¹⁸ és agresszivitásáról, melyet leginkább közönsége a Liliomból ismerhetett, a mű egy vallomás volt Molnár Ferenc részéről. Molnár Ferenc írásaiban jól festi le a XX. század elejének Budapestjét és a benne zajló bohém művészetet, de az alkoholt ő sem problémaként kezeli ebben a világban. A színházi lapokban és a társasági lapokban Molnár úgy jelenik meg mint kedélyes, kellemes humorú, nagyvonalú művész, iszákosságával is gyakran vicceltek. Ez a világ, illetve a magyar főváros talán még megengedőbb volt az alkoholizmussal, mely nyilván a színházi világban sem teremtett olyan légkört, hogy problémaként kezelje a kérdést.

¹⁷ KOSZTOLÁNYI Dezső (1962): Kosztolányi Dezső összegyűjtött versei II. 353.o.

¹⁸ Ecto Polis Magazin – A nemzetközi sikeríró, akiben két én lakozott – Molnár Ferenc-portré URL: <https://ectopolis.hu/irodalom/a-nemzetkozi-sikeriro-akiben-ket-en-lakozott-molnar-ferenc-portre/> (Feltöltve: 2020.december 09.)

III. Az intézmény, ahova élni járunk

„Az embernek csak az első lépést kell megtenni a züllés útján, a második lépés már természetesen következik.” (Krúdy Gyula¹⁹)

Napjainkban az alkoholfüggőség kezelése sokkal fejlettebb és elfogadottabb, mint akár a XX. században: pszichológusok ezrei készek segítséget nyújtani ennek a betegségnek a leküzdésére. Sajnos kevés olyan ember van, akinek a családjában, illetve baráti társaságában ne lenne rendszeres alkoholfogyasztó. Az alkoholisták zöme problémaivóként kezdi: az életben elszenvedett stressz-hatást csak az alkohol mellett képesek elviselni. A depresszióval, szorongással küzdő alkatok az átlagostól könnyebben válnak az alkohol rabjává, és pontosan emiatt, jóval nehezebben is szoknak le róla. De mi a helyzet a színházban, ami az egyetlen olyan munkahely, ahol a büfében napszaktól függetlenül bármikor alkoholhoz lehet jutni? Az előző témapontomban a színház és az alkohol összefüggő tradíciójáról írtam, de hogyan hat ez napjainkra?

A színészek túlnyomó többségében hiperérzékeny emberek. Ez teljesen elfogadott, hiszen mobilizálható az idegrendszerük, és képesek sűrítő módon fontos dolgokat megfogalmazni a világról, komoly érzelmi amplitúdóval dolgoznak nap mint nap. Vegyünk példának egy színészt, aki jól mozog a pályán, jó feladatai vannak, a szakmája és a lehetőségei azt követelik, hogy délelőtt tíztől kettőig a próbán teljes intenzitással, az idegi, a fizikai, a szellemi, és az érzelmi életének a száz százalékán legyen. A próba után elmegy egy szinkronstúdióba, majd hat órára visszamegy egy színházba, ahol arra hivatott, hogy héttől tízig haljon meg, csalják meg, öljön meg néhány embert, de úgy, hogy a néző el is higgye neki, hogy meghalt, összetört, ölt. A színész hivatásszerűen a tűzzel játszik.

Popper Péter A pokol színei című művét máig gyakran idézik, ha a színészi munka pszichológiájáról esik szó. Popper azt írja, a színész „kilép a szerepből, ha lement a függöny, és csak a művészi munka feszültségét viszi magával a színházi társalgóba, amitől néhány pohárka konyak segítségével úgy-ahogy megszabadul. Másnap reggel apa, férj és színész, aki szerepre készül. (...) Igazi társas lény. Emberek között él igazán.”²⁰ Felmerül bennem a kérdés, hogy a – gyakran hajnalba nyúló – előadás utáni színészklubban töltött esték mennyire vannak hatással a színészre? A színész otthona a színház. Ez egy olyan intézmény, ahova élni jár a színész. Ezért nem szabad elhamarkodottan elítélni a klubélet hatásáról. A színészek valóban

¹⁹ Krúdy Gyula – Szindbád, a hajós Interpopulart Könyvkiadó 5.o.

²⁰ Popper Péter – A pokol színei 20.o.

ott szabadulhatnak meg a szakmai alapstressztől, de a szakmáról való folyamatos konzultáció is ott születik meg. A kérdés itt inkább az, hogy változtatna-e bármin is a helyzet, ha előadás után a klubban málnaszörpöt szürcsölnének a színészek? Természetesen a túlságosan nagy érzelmi intenzitás miatt nagyobb a függőség kialakulásának veszélye, hiszen az alkohol feszültségoldó hatása miatt igen vonzó lehet a feszültségben élők számára.²¹

A színésznek minden napja küzdelem, minden nap újra és újra megküzd a sikerért, az elismerésért. A színész legnagyobb félelme, hogy elfelejtik, hisz nincs alkotási momentum, nem ír könyvet, nem farag szobrot, és nem szerez zenét. A színészt csak a pillanatnyi sikerei tartják egyben, a holnapi siker, már egy újabb küzdelem kitüntetése. A színész tehát folyamatos visszajelzéseket vár saját munkája eredményeként, ez a tápláléka. Ennek az a hátulütője, hogy mind jó, és mind rossz kritikáknak folyamatosan ki van téve. A színész munkaeszköze az énje, amelyet folyamatosan használ, és ezért szüksége van néha arra, hogy eltávolodjon valamilyen formában az énjétől. Egy képzőművész elfordulhat a megmunkált anyagtól, az író is félreteheti a munkáját, de a színésznek ez már sokkal nehezebben megy: ezért fordulnak közülük sokan művi mámorokhoz. Egyik vágyálmukká válik az éntől való átmeneti megszabadulás, amely azonban gyakran nem elérhető másképp a számukra, csak bódító anyagok ártalmas segítségével.²²

A színészeknek számos okuk lehet arra, hogy függővé váljanak. Ennek alkati, mentális és érzelmi kiindulópontjai lehetnek. Gobbi Hilda is nagyívó volt, munkássága kapcsán gyakran említik addiktív életmódját.²³ A másik véglet az orosz zseni Vlagyimir Viszockij, aki fiatalon vált áldozatává az alkohol kegyetlen függősége okán. Ő napi két üveg vodkát hajtott le „lazításképp”. Felesége, Marina Vlady, a híres színésznő visszaemlékezéseiben megrázó képet fest az alkoholmámorban fetregő Viszockijról.²⁴

Személyes tapasztalatom közé tartozik, hogy a pályakezdő színészek körében is nagyon népszerű az alkoholfogyasztás. A fiatalok zöme, amint pályára került elhagyja ezt a fajta életmódot, de akadnak köztük (és talán ez a legjellemzőbb), akiknek a pályája nem úgy alakult, ahogy azt fiatalon eltervezte. Kevesebb, kisebb szerepekhez jut, úgy érzi nem méltányolják és gyakran ezen szorongások miatt nyúl először az alkoholhoz. Először azért iszik, mert nem kap

²¹ Popper Péter – A pokol színei 57.o.

²² Uo. 43.o.

²³– Gobbi Hilda joggal veti fel, hogy a régi kávéházak és vendéglők a kulturális élet színterei voltak. Ez a közeg nagyon hiányzott neki a szocializmus idején, amikor is ezeket központilag szüntették meg, a kapitalizmus fészkének tartva őket. - Közben... 97.o.

²⁴ Marina Vlady – Szerelmem Viszockij 45.o.

jelentőségteljesebb szerepeket, később már azért nem kap jelentőségteljesebb szerepeket, mert iszik. Ez szinte a szakmai élet által előidézett csapda.

Sajnos vannak művészek, akiknek az alkohol annyira a mindennapjait képezi, hogy színpadra sem mernek állni, hogyha előtte nem fogyasztottak szeszt. Személyesen láttam olyan esetet, amikor egy színész nő őrjöngve jött le a színpadról, hogy a partnere annyira részeg, hogy alig tud állni a lábán, egy olyan díszleten, ahol még teljes koncentráció mellett is kihívás volt megtalálni a stabil pozitúrát. Ezzel az említett kolléga nem csak az előadás színvonalát, sikerességét és a beteljesülését veszélyeztette, hanem saját és partnerei testi épségét is. Ez talán az egyik legsúlyosabb esete a színházi alkoholizmusnak. Vagy említhetném a műszaki osztályról azt a forgókezelőt, aki kávé helyett unikummal kezdi a napot, majd egy táncelőadás keretein belül kezeli a forgószínpadot és ha az alkoholtól tompított koncentrációja miatt egyszer elront valamit, akár életek is foroghatnak kockán. Ha gépjárművezetésre zéró tolerancia van, akkor hogy lehet az, hogy a színházban erre nincsenek komolyabb szankciók?

IV. Interjúk a napjainkban zajló klubéletről

„Csodálkozol a kokainistán,

s nem érted?

Gondolkozzál az okain is tán -

s megérted!” (Kosztolányi Dezső)²⁵

Szakedolgozatom ezen szakaszán magam által készített, a dolgozat mellékletében található interjúkat elemzem, valamint felhasználok a magyar média elmúlt pár évében készített videós és írott anyagaiból vett interjúkat is. Saját interjúim négy alanyából kettő névtelenséget kért, rajtuk kívül Kiss Ernő Jászai Mari-díjas színművész és Horváth Tímea vendéglátós vállalta nevét. A továbbiakban a két anonim interjúalanyomat X-ként és Y-ként tüntetem fel: X egy kábítószerfüggőségből kigyógyult fiatal színművész, Y pedig egy középkorú színésznő, családanya. Horváth Tímea vendéglátós színházi büfésként dolgozik, de más, nem színházi környezetben is vállal munkát, ezáltal van tapasztalata a két világ különbségeiről és hasonlóságairól. Kutatásomhoz felhasználtam két videóinterjút, az egyikben Ascher Tamás beszél a szakmán belüli alkoholizmusról a Partizán interjújában, melyet Gulyás Márton készített,²⁶ a másikban D. Tóth Kriszta Elviszlek magammal című műsorában beszélt Nagy Zsolt saját alkoholizmusáról és az azzal való megküzdéséről.²⁷ Mint ahogy azt korábban említettem, sajnos a színházi szakma és az addikcióra való hajlam, valamint az alkoholizmus kapcsolata tudományosan feltáratlan, a témában nincs szakirodalom, így kénytelen voltam a sajtóból vett példákat feldolgozni. Mind a médiából vett interjúk, mind az általam készített anyagok fókuszában érintett személyek állnak, egytől-egyig színházban dolgozók, akik vagy saját jelenlegi vagy egykori addikciójuk okán, vagy mint a problémát látó személyként szólalnak meg. Az interjúkban hallottakat egyedül dolgoztam fel, de azok kapcsán kérdéseket tettem fel egy addiktológusnak, így szakértői véleménnyel is kiegészült a téma.

Az általam készített interjúkban leginkább az foglalkoztatott, hogy ki hogyan éli meg a színházi mindennapokat, mennyire része a klubban zajló élet az ott dolgozók munkaidejében és

²⁵ KOSZTOLÁNYI Dezső (1962): Kosztolányi Dezső összegyűjtött versei II. 353.o.

²⁶ Partizán – Interjú Ascher Tamással, (feltöltve: 2021. június 4.) URL:
https://www.youtube.com/watch?v=bsR5C6UsaFs&ab_channel=Partiz%C3%A1n

²⁷ D. Tóth Kriszta – Elviszlek magammal – Nagy Zsolt, (feltöltve: 2020. november 8.) URL:
https://www.youtube.com/watch?v=a7qtvklhnl&ab_channel=WMMMagazin.

azon kívül. Mindezek mellett az foglalkoztatott, hogyan küzdenek meg a színészek az előadás utáni felfokozott állapotukkal. Saját tapasztalataikról, a környezetükről kérdezve a színészeket azt szerettem volna megtudni, hogy egy vidéki színház művésze hogyan éli meg a hétköznapokban a szakmán belüli függőséget. Abban mindhárman egyetértettek, hogy a színháznak csak kevés köze van, ahhoz, hogy valaki függővé váljon. Kiss Ernő Jászai-díjas színművész a következőket mondja erről: „A színházban az addikció természetesen jelen van, de nem csak szerek formájában. Szokták mondani, hogy aki megérzi a masztix szagát, az örökre függővé válik tőle. Számomra a próbafolyamat izgalma, a darab megfejtése – és remélhetőleg sikerrel való játszása – éppúgy függőséget okoz.”²⁸ Ritkán foglalkoznak ilyen differenciáltan a függőségekkel a művészetek esetében. Jogos minden függőséget addikcióként kezelni, azonban nem mindegy, mi az, ami statisztikailag kimutatható, egyáltalán mérhető. A Kiss Ernő által lefestett addikció egy absztrakt, érzelmi függőség, ami a társadalom csak nagyon elenyésző százalékát érinti, ha érinti egyáltalán, azonban jól látható, ez a fajta „absztrakt addikció” nem sokban tér el mondjuk az alkoholfüggőségtől, természete hasonló más addikciókhoz. A színházi éra ilyen szempontból is kivételes helyzetben van, a színészet hivatás, melyet nem lehet „letenni” a munkaidő végeztével. A munkaidő eleve képlékeny a színházban dolgozók esetében, egy színész akár napi tizenkét vagy tizennégy órát is dolgozhat, mely okán könnyebben nyúl kábítószerkehez. Mindemellett a színész a pszichéjével dolgozik a legtöbbit, mely szintúgy hajlamossá teszi a szerhasználatra. Az örökké változó munkaidő és munkamennyiség, a labilis beosztás és tervezhetetlenség mellett az alkohol, a cigaretta és egyéb addiktív szerek valahol biztonságérzetet nyújtanak. Mindemellett Kiss Ernő szavai rámutatnak arra az alapvető problémára, hogy a sztereotípiák sosem engednek igazán közel a valós problémához. Ahogy általánosságban bohémnak tekinti az átlagember a művészvilágot, úgy az ettől eltérően közelíti meg a kérdést, a Kiss Ernő által felvázolt függőség – bár társadalomtörténészek képtelenek mérni – létező, akár érzelmi függőségnek, esetleg adrenalinfüggőségnek is tekinthetnénk.

Kiss Ernő szerint az öröm természete is más lehet a művészeknél, szerinte a siker, a jól eltalált mondatok szintén egyfajta ajzószerként tudnak működni.²⁹ A Jászai Mari-díjas színművész kiemeli, mennyire fontos szerep jut az emberi pszichének a színházművészetben: „A színházcsinálás alapjában véve az ember idegrendszerét veszi igénybe, és egy felfokozott, felhevült idegállapot.”³⁰ Míg egy átlagos beosztású munkaidőben dolgozó embernek van fix

²⁸ Kiss Ernő Jászai Mari-díjas színművész gondolatai. 36.o.

²⁹ Uo.

³⁰ Uo.

szabadideje, és minden hétvégével tud tervezni, addig a színházban a legjobb esetben is csak egy szabadnap van egy héten, de ez a rendszer is felborulhat, bár természetes, hogy valahogyan igyekszik megszabadulni a színész a munkája során felgyülemlett feszültségtől.³¹

Persze, létezik a színházban is etikett és kollegialitás, mindemellett a színészek is igyekeznek vigyázni magukra és a társaikra, erről is beszámolt Kiss Ernő az interjúban³², azonban a színházi légkör nem sokat segít, ez derül ki a további beszélgetésekből.

Y gondolatai a színházon belüli addikcióról sokkal inkább egy kívülálló meglátásai, hiszen egészségesen él és ritkán fogyaszt alkoholt, a kábítószer sosem próbálta. Y-t arról kérdeztem, hogy mit gondol a színházi addikcióról. Azt válaszolta, hogy személyiségfüggő, a művészvilág alapvetően érzékeny emberekből áll, akik között fellelhetőek a kétségekkel teli, önbizalomhiányos emberek, akik azért válnak művésszé, hogy elnyomjanak vagy épp feltárjanak valami belső szorongást. Sok múlik a személyiségen, de tény, hogy a művészi szakma által megkövetelt érzékenység, illetve az időnként fellépő igen magas idegi megterhelés védtelenebbé tehet a függőségekkel szemben.³³ Y szerint nem törvényszerű, hogy a művészeknek alkoholt kell fogyasztaniuk, szerinte saját döntés, hogy egy színész az előadás után lemegy a színészklubba vagy sem, bár fiatal színésznőként ő maga is aktívan részt vett a klubéletben. Y szabadon fogalmazta meg emlékeit a színészi pályájának kezdetén tapasztaltokról. Azt mondja, pályakezdése időszakában még fegyelmezettebb volt a klubélet, mint napjainkban, és mértékletesebben fogyasztottak, bár elképzelhető, hogy ez csak a megszépítő emlékek hatása. A névtelenül nyilatkozó színésznő szerint komoly hagyománya van az alkoholfogyasztásnak a színház berkein belül, szerinte az, hogy a színházban közösségként kell együttműködni a dolgozóknak, főként a művészeknek, megnehezíti az alkoholfogyasztás mérséklését. Hozzátehetjük, hogy a magyar társadalom egyébként is túlságosan elfogadó az alkohollal szemben, és ez alól a színház sem kivétel, sőt, a művészeknek még inkább megbocsájtják, ha bohémek.

X egy fiatal színművész, aki egyedül él, családja nincs. X szerint a színészklub egy rituális hely, ahova fiatalon tanulni jár az ember, később viszont inkább butulni és felejteni.³⁴ Érdekes, hogy a fiatal színészek körében fontos szerepet játszik a színészklub. Egy helyszín, ami viszonylag civilektől elzárt, ahol csak szakmabeliek vannak. Fiatalként itt is sokat tanulhat

³¹ Kiss Ernő Jászai Mari-díjas színművész gondolatai. 36.o.

³² Uo.

³³Névtelen interjú egy színésznővel. 37.o.

³⁴ Névtelen interjú egy színművésszel. 43.o.

egy pályakezdő a szakmáról, hiszen mai napig vannak rendezők, akik ott tartják a próbák vagy előadások utáni szakmai megbeszéléseket.

A színészekről úgy tűnik, nehezen várható el a fegyelem, az alkoholfüggőséggel való megküzdés, de mi van, a sokszor mentorként mögöttük álló rendezővel? Ascher Tamás egy interjúban röviden vázolta a rendező szűkre szabott lehetőségeit a színészek ilyen irányú vezetéséről: „Ültünk egy-másfél óra hosszat, valaki kikért magának egy pohár fröccsöt vagy egy teát, és nyomtam és röhögtünk. Nincs egy pszichológiai módszerem erre, csak azt gondolom, hogy a színházban a színházról kellene beszélni éjjel-nappal és annyira lefárasztani őket, hogy már csak hazamenjenek lefeküdni aludni. Mélyen kielemezni a dolgokat. Én ezt tudtam csinálni alkoholizmus ellen. Természetesen nem azért tartottam ezeket a megbeszéléseket, hogy ne iganak, hanem csak azt gondoltam, hogy ez hozzá tartozik és a színházban ez a szép és ez az érdekes.”³⁵ Fontos megemlíteni, hogy szerintem itt Ascher Tamás némiképp idealizálja a színészklubban történő, hajnalig tartó megbeszéléseket. Ascher Tamás rendezőként egy olyan helyen tartott szakmai megbeszélést, ahol egy alkoholbeteg nincs biztonságban, ahol szinte kötelező fogyasztani. Persze, ezzel nem tett forradalmat, hiszen a büfében tartott megbeszélés a magyar színházi élet gyakorlatának mindig is a szerves része volt. Ezeknek a megbeszéléseknek a világát romantizálja Kiss Ernő Jászai Mari-díjas színész is: nosztalgiával emlékszik a régi színházművészekkel folytatott ottani beszélgetésekre: Ruszt Józsefet³⁶, Csiszár Imrét³⁷, Halasi Imrét³⁸ említi, akik szinte egy mesterkurzussal felérő beszélgetéseket tartottak a színházi büfében.³⁹

Véleményem szerint a klubélet és az imént idézett sajátos munkamódszer kultusza, amellet, hogy társulatépítő és szakmai szempontból fontos beszélgetések templomává emeli a színészbüfét, megfelelnek a hely rejtett veszélyéről: a függőség kialakulásáról.

A színház és azon belül a színészklub egy olyan hely, ahol a mindennapok, a családi ügyek nincsenek jelen. Y, egyik interjúalanyom például családjában és színésznő. Y egy előadás után hazamegy a kislányához, de ugyanakkor színésznő is, aki a legtöbbet akarja nyújtani, szeretné a maximumot kihozni a munkájából – jelen esetben a szerepéből. Egy főpróbahéten a

³⁵ Partizán – Interjú Ascher Tamással, (feltöltve: 2021. június 4.)

URL: https://www.youtube.com/watch?v=bsR5C6UsaFs&ab_channel=Partiz%C3%A1n

³⁶ Ruszt József (1937–2005): Kossuth- és Jászai Mari-díjas magyar színházi rendező, színgazdátó, művészeti tanácsadó. Számos ikonikus előadás nagy hatású rendezője.

³⁷ Csiszár Imre (1950 –): Kossuth- és Jászai Mari-díjas magyar színházi rendező, színházigazgató, érdemes és kiváló művész.

³⁸ Halasi Imre (1951 –): Jászai Mari-díjas magyar rendező, színházigazgató, érdemes művész.

³⁹ Kiss Ernő Jászai Mari-díjas színművész gondolatai 36.o.

próbák általában megbeszéléssel fejeződnek be. A rendező finomra hangolja az előadást, instruál. Ha egy rendező, aki már megtartotta a színpadi megbeszélést, szeretné még az előadást fejtegetni, ötletelni, közösen gondolkodni a büfében, akkor Y a saját döntéséből kimarad belőle. X, aki alkoholproblémával küzd, de szeretne továbbra is részt venni a munkafolyamatban, csapdába esik egy olyan helyen, ahol mindenki alkoholt fogyaszt. Okot találhat a visszaesésre, mindez a saját munkahelyén, ahol – ahogyan Y is – szeretné a legtöbbet kihozni magából. A színházi működésen belül, melyben valójában szinte sosem áll meg a munka, illetőleg a munkaidő tökéletesen képlékeny, nehezebb komoly elhatározásokat hozni: egyaránt nehéz lehet a távolmaradás az italtól, és a színészi munka magas szinten tartása.

Ascher Tamásnak igaza van: „A legjobb ellenbeszéd az alkoholizmus ellen, egy alkoholista színész a színpadon. Mi minden percben számonkérjük magunktól, akiket elvesztettünk így a szakmából.”⁴⁰

IV.1. Megoldási lehetőségek

A továbbiakban arra a kérdésre keresem a választ, hogy a színházi intézmények hogyan tudnak segíteni egy szenvedélybeteg társulati tagon, illetve hogyan tudják megelőzni az addikció kialakulását. Fontos megemlítenem, hogy a betegség okai eltérőek, egyéni magyarázatai vannak. Kutatásom során arra is választ kaptam, hogy semmivel sem mérhető nagyobb létszámban az alkoholizmus a színházi szakmán belül, más típusú munkahelyeknél: más-más területeken is ugyanannyi alkoholizmussal küzdő beteg lehet, csupán a színházi alkoholizmus jóval reprezentatívabban van jelen. Horváth Tímea vendéglátós szerint semmivel nincs több alkoholista a színházon belül, mint a civil munkahelyeken. Ő úgy ítélte meg, hogy másképp kell kezelni a színházi embereket, mint a civileket. Elmondása szerint egy színésznek lételeme a színészklub, míg egy civilnek nem lételeme egy kocsmá.⁴¹ Miért fontos mégis, hogy a közhiedelemben ennyire összekötik a színészeket és a bohémítást, jelen esetben az alkoholfogyasztást? Miért találkozunk sokszor magyar, illetve külföldi színészeletrajzban ezzel a problémával? Miután egy színész az egész életét a pódiumon tölti, sokszáz néző előtt – ezért közszereplővé válik. Egy közszereplővel többet foglalkozik a média, a helyi sajtóorgánumok, illetve a közbeszéd. Egy parkolási szabálysértés is nagyobb figyelmet kap, ha ezt egy közszereplő, jelen esetben egy színművész követi el. Az alkoholfogyasztásnak negatív a közmegítélése, így ha egy színésztől kiderül, hogy alkoholbetegséggel küzd, a közbeszéd és a

⁴⁰ Partizán – Interjú Ascher Tamással, (feltöltve: 2021. június 4.)

URL: https://www.youtube.com/watch?v=bsR5C6UsaFs&ab_channel=Partiz%C3%A1n

⁴¹ Horváth Tímea interjú 31.o.

média foglalkozni kezd vele, ezért gondolhatjuk, hogy a művészeti ágakban több az alkoholbeteg.

Fontos megemlítenem, hogy sem a vidéki, sem a budapesti kőszínházakról nincs adat, hogy azokban mennyi szenvedélybetegséggel küzdő társulati tag lehet. Egy névtelen felmérés sem tudna valós adatokkal rendelkezni, hiszen egy alkoholbeteg saját betegségének bevallása az első lépés a gyógyulás fele. Nagy Zsolt az Örkeny Színház színművésze egy műsorban adott interjúja során vallotta be magáról, hogy alkoholista. Az interjúban elmondja, hogy tizennégy éves kora óta iszik – akkor még csak hétvégenként, de mióta színházzal foglalkozik rendszeres ivó. Úgy fogalmaz, hogy minden este ment az „okosodás meg a fejtágítás”⁴². Érdeemes megjegyezni, hogy az „okosodás” szót egy korábbi interjúalanyom, Kiss Ernő is használta a büfé megbeszélések ecsetelésekor, valamint Ascher Tamás is említi a megbeszéléseket a színészklubban. Nagy Zsolt kijelenti, hogy a színházban a saját sebeinket kell feltépni, találkozni kell magunkkal, ami nem kellemes. Ezt az egyetemi éve alatt tapasztalja meg leginkább egy pályakezdő színész.⁴³

Novák Eszter rendező, a Színház- és Filmművészeti egyetem egykori tanára a Színház.net megkeresésére adott interjút, Demetrovics Zsolt pszichológus, addiktológus, kulturális antropológussal és Proics Lilla kritikussal együtt. Novák Eszter szerint a Színművészeti Egyetem gyűjtőhelye azoknak az embereknek, akiknek a megszerzett szakmájuk a színészklubban végződhet.⁴⁴ Az interjúban Novák Eszter arról beszélt, hogy mi módon tudják beemelni az oktatásba azokat a lehetőségeket, amivel kiküszöbölhető az alkoholizmus veszélye. Teszi ezt egy olyan intézményben, ahol évekig az egyik legszínvonalasabb színészklub üzemelt, közvetlenül a kollégium mellett. Fontosnak tartotta megemlíteni, hogy nem is az egyetem, ami rettenetes megterheléssel és feszültséggel jár, hanem a művészettel való találkozás hoz létre olyan feszültségeket, hogy bajba kerülhetnek a diákok. A Színház- és Filmművészeti Egyetemen, illetve a Kaposvári Egyetemen is van már pszichológus, akit bármelyik hallgató felkereshet. Véleményem szerint a kőszínházaknak is szüksége lenne egy pszichológusra, hogy azokon a művészekon is lehessen segíteni, akik nem

⁴² D. Tóth Kriszta – Elviszlek magammal – Nagy Zsolt, (feltöltve: 2020. november 8.)

URL: https://www.youtube.com/watch?v=a7qtvklhnl&ab_channel=WMMNMagazin Ebben Nagy Zsolt beszél arról, hogy az érzelmi traumák feltérképezése, amely a színészi szakma velejárója, szintén hozzájárult a különböző tompítószer alkalmazásához, amelyek közé az alkohol is beletartozik, így az ezzel való megküzdés neki is komoly nehézségeket okozott.

⁴³ D. Tóth Kriszta – Elviszlek magammal – Nagy Zsolt, (feltöltve: 2020. november 8.)

URL: https://www.youtube.com/watch?v=a7qtvklhnl&ab_channel=WMMNMagazin

⁴⁴ Színház.net – Veszélyes játék, (feltöltve: 2019.július 28.) URL: <https://szinhaz.net/2019/07/28/veszelyes-jatek/>

ennek az iskolának voltak tagjai, akik még idealizálják a régi színészpéldaképeket. Ascher Tamással készült interjúban felemlégeti egykori kollégáját, Balkay Gézát.⁴⁵ Ascher így fogalmaz: „Ő Latinovits Zoltánhoz járt órákra. Ő egy nagyon disztigvált rózsadombi úricsalád gyermeke. Ő a Latinovitson keresztül megérezte, hogy le kell menni a mélybe – csak úgy lehet valaki igazi színész. És ő úgy nyilatkozott, hogy neki meg kell inni reggel a vodkát, hogy a benne rejlő mélyről jövő színész feltörjön. Felgyújtotta magát egy már égő ember.”⁴⁶ Balkay Géza színművész Zsámbéki Gábor (Ascher Tamás legfontosabb kollégája, mestere) vezetése alatt volt a Katona József Színház tagja, súlyos alkoholproblémákkal küzdött világéletében⁴⁷, szívelégtelenségben hunyt el ötvennégy évesen.

Nagy Zsolt szerint a színházi közeg a buta mítoszaival táplálja és a társadalom is élte ezt a toxikus kultuszt, ami egy kifejezetten téves elképzelésen alapul. „Soós Imre, Latinovits Zoltán vagy Balkay Géza nem azért voltak nagy művészek, mert alkoholisták voltak, hanem mert kivételesen tehetséges és nyughatatlan természetű emberek voltak. Nem az italtól volt különleges a színészetük, Latinovits pont olyan elképesztő alakítást nyújtott egy szerepben színjózsonon, mint csontrészegen”⁴⁸— fogalmazott a színész.

Időről időre felmerül, hogy érdemes-e megvizsgálni, hogy különböző tudatmódosító szerek, esetünkben az alkohol hatással lehet-e a kreativitásra. Edward Slingerland, a Brit Columbia-i Egyetem professzora szerint az alkoholos állapot eredménye, hogy az emberek kreatívabbak és szívesebben töltenek időt társaságban. Szerinte ez az alapja a civilizációnak.⁴⁹ Slingerland a történelem, az antropológia, a kognitív tudományok, a szociálpszichológia, a genetika és az irodalom felhasználásával tett kutatást és az erről írt anyagokból született egy könyve *Drunk: How We Sipped, Danced, and Stumbled Our Way to Civilization* címen. A

⁴⁵ Balkay Géza (1952-2006) Jászai Mari-díjas színművész.

⁴⁶ Partizán – Interjú Ascher Tamással, (feltöltve: 2021. június 4.) URL: https://www.youtube.com/watch?v=bsR5C6UsaFs&ab_channel=Partiz%C3%A1n

⁴⁷ 168 óra – Végpontok között: Balkay Géza tévősvényekről és újrakezdésről: „sosem volt a használhatatlanságig részeg, de a reggeli ampulla – feles – volt a legfontosabb” – URL: <http://users.atw.hu/balkaygeza/168.html>

⁴⁸ „El kellene már felejtenünk az önpusztító zsenik kultuszát. Egyrészt van a szenvedő kelet-európai művész ikonja: a perifériára sodródott férfi, aki csóró és magányos, ezért alkoholba fojtja a szenvedését. Másrészt ismerjük a hollywoodi szexikont is, aki mindent felgyújt maga körül, sorra dobja el a nőket, aztán ha túléli a fiatalkorát, százötven kilós kokainistaként végzi. És amikor egy ember szétégeti magát negyvenéves korára, azt mondjuk róla: nem élt sokáig, de addig micsoda élete volt!” – Telex – Azért jó színész, mert iszik, vagy azért iszik, mert jó színész? (Feltöltve: 2022.11.24.) URL: https://telex.hu/eletmod/2022/11/24/alkohol-es-muveszet-peer-krisztian-nagy-zsolt-pasztor-anna?fbclid=IwAR07sUuoyV1HQAeyqgl-hZA6E5MCerx6CcKwi2_VXEcOProf_5k0GuaMhU0

⁴⁹A Mandiner cikke meglehetősen veszélyesen tárgyalja a témát, hiszen nem tesz említést az alkohol nyilvánvaló veszélyeiről, amelyektől többmillió ember szenved (Az alkohol lehet a kreativitás kulcsa? Feltöltve: 2021.06.28. URL: <https://mandiner.hu/makronom/2021/06/az-alkohol-lehet-a-kreativitas-kulcsa>).

kreativitás és az alkohol közötti kapcsolat a popkultúrának az érdeklődését is felkeltette; ezek a megközelítések természetesen nagyon veszélyesek, mert elhanyagolják vagy elhallgatják az alkohol negatív oldalát, és csak a negatívhoz képest eltörpülő pozitív hatásaira koncentrálnak. A Még egy kört mindenkinek⁵⁰ című Oscar-díjas dán-svéd-norvég filmjében a rendező Thomas Vinterberg tragikomédiájában valamelyest teljesebb képet mutat. A történetben egy norvég filozófus tézisét próbálják ki, miszerint az emberek 0,05%-al kevesebb véralkoholszinttel születnek, mint ahogy kellene. Vinterberg filmjében egy kiégett, motiválatlan középiskolai tanárokból álló baráti kör úgy dönt, kipróbálja, igaza van-e a norvég filozófusnak.⁵¹ A film fontos témákat fejteget, nem véletlenül lett hatalmas sikere, feltűnő, hogy az alkoholizmusba való belecsúszást a kiégéshez és az életközepi válsághoz köti a film, azonban azt is bemutatja, a dán társadalom is túlságosan megengedő az alkoholizmussal, illetőleg, hogy a középiskolai diákság is aktív szeszfogyasztó. A Még egy kört mindenkinek azt sugallja: az alkoholhoz nyúlás csak ideig-óráig jelenthet megoldást, csupán az alkohol befolyásoltság idejére könnyít a nehéz pszichés állapoton, a rendszeres ivás tönkreteszi az alkoholista családi életét, megrontja a munkahelyi kapcsolatait, lezúlláshez vezethet. A kiégés, avagy az érzelmi kimerülés, véleményem szerint a XXI. század egyik legnagyobb problémája, mely speciálisan érinti a művészeket, hiszen, ha egy művész képtelen alkotásra, képviseljen akármilyen művészeti ágat, veszélybe kerülhet a megélhetése. Ezért is lehet még veszélyesebb az alkoholizmus a színészekre és a színházi környezetben dolgozókra.

A továbbiakban az alkoholbetegség tüneteit, okait, illetve annak fajtáit és a színházra tett hatásait kutatom. Pais Tamás addiktológus, szociális munkás, egészségfejlesztő, mentálhigiénikust kérdeztem meg egy személyes interjú keretein belül. Megkérdeztem tőle, hogy mi számít alkoholizmusnak? A rendszerszintű ivás, a fizikai vagy lelki függőség. Vannak-e az alkoholizmusnak különböző fajtái, fokozatai. Válaszában úgy fogalmazott, hogy nem lesz valaki rögtön alkoholbeteg. A rendszerszintű ivás következménye lehet egy alkohol intox, azaz az alkoholmérgezés, egy egyszerű lerészegedés, ami akár légzésbénulással is járhat, de olykor valaki csak visszaélés-szerűen iszik.

Pais Tamás addiktológus modelleket vázolt fel. Szerinte öt modellre lehet bontani az alkoholizmus főbb okait. Először a tanuláselméleti modellt említette, majd kifejtette, hogy az

⁵⁰ eredeti címén: Druk

⁵¹ „A kiégés-szindróma a krónikus érzelmi megterhelések, stresszek nyomán fellépő fizikai, mentális, emocionális kimerülés, mely a reménytelenség és az inkompetencia érzésével jár, és melyet a saját személyre, munkára, illetve másokra vonatkozó negatív attitűdök jellemeznek.” (Freudenberger)

alkoholfogyasztást már gyermekkorban látja, tapasztalja az ember.⁵² Ezután a kortárs csoportoktól, a tanulmányi évek alatt, valamint a munkahelyi közegben tanuljuk meg az alkoholfogyasztási szokásokat.⁵³

Az addiktológus szerint van genetikai modell is, a génjeinkben is hordozhatjuk az alkoholbetegséget. Elmondása szerint az alkoholbeteg szülők gyermekei négyszer akkora eséllyel lesznek szintén alkoholbetegek, mint a nem alkoholbeteg szülők gyermekei, ugyanakkor azt is megállapította, hogy nincs öröklésmenet.⁵⁴ Tehát az alkoholizmus nem lehet örökletes. Ez nagyon fontos, hiszen ez mutatja: az önfelmentés nem érvényes.

A következő az önmedikalizációs modell, az öngyógyítás. Az alkoholbetegek legnagyobb része ennek a modellnek a részesei és leginkább a férfiakra jellemző.⁵⁵ Érdekes megjegyezni, hogy eddigi kutatásaim során ez a modell áll legközelebb a színházi világhoz, ugyanis egy előadás utáni stresszlevezetés, az idegek megnyugtatója, a színészen megmaradt adrenalin csökkentése gyakran alkoholfogyasztással járhat. Ascher Tamás így nyilatkozott erről: „A színházi alkoholizmus egy olyan betegség, ami abból fakadhat, – többek között – hogy tényleg olyan feszültség van az előadás végén, hogy az nagyon feloldja egy-kettő vagy akár három bor, vörösbor vagy fehérbor. És ez muszáj, mert annyira fel vannak zaklatva, föl vannak dülva, hogy kell valami szer, amittől képes lesz elaludni két óra múlva.”⁵⁶

A szakember szerint ezt követi a szociokulturális modell. Ez a minta a kultúránk része, leginkább eseményekhez kötött. Egy születésnap, névnap, akár egy baráti, illetve családi eseményen is jelen vannak az alkoholos italok.⁵⁷ Véleményem szerint ez is jellemző a színházi világra, ugyanis a premiereken, bálokon, jubileumi ünnepségeken is dominál az alkoholfogyasztás: nincs premier pezsgő és egyéb italok nélkül.

Az utolsó modell a morális, illetve erkölcsi modell. Ez azokat az embereket érinti, akiknek kevesebb a tartásuk, gyengébb a személyiségük és nehezebben mondanak nemet, ha alkoholos itallal kínálják őket. Pais Tamás addiktológus szerint, aki erkölcsileg instabil, annak kevesebb az ellenállóképessége, az könnyebben lehet alkoholbeteg.

⁵² Pais Tamás addiktológus interjú 47.o.

⁵³ Pais Tamás addiktológus interjú 48.o.

⁵⁴ Uo.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Partizán – Interjú Ascher Tamással, (feltöltve: 2021. június 4.) URL:
https://www.youtube.com/watch?v=bsR5C6UsaFs&ab_channel=Partiz%C3%A1n

⁵⁷ Pais Tamás addiktológus interjú 49.o.

Pais Tamás addiktológus szerint egy alkoholizmussal szenvedő betegnek öt jellemzőbb tünete van. Rangsorolva megosztotta velem.

Az első szimptomája egy alkoholbetegnek a kontrollvesztés, amikor a beteg képtelen megítélni, hogy mikor kell abbahagynia az alkoholfogyasztást. Ezt követi az alkoholtolerancia szimptomája, amikor a beteg szervezete jobban tolerálja az etilalkoholt, több mennyiséget képes befogadni. Ebből következik, hogy a betegnek elvonási tünetei lesznek, megjelennek a szomatikus testi tünetek. Ilyenkor hidegverejtékezés, remegés, gasztrointesztinális tünetek jelenhetnek meg. A következő szimptóma – mikor minden egyéb más örömszerzési forrás háttérbe szorul. Elhanyagolja a családját, a barátait, a munkáját is, ami miatt az utcára kerülhet. Minden örömének kizárólagos forrásává az alkohol válik. A probléma innentől kezdve rendkívül komolynak és súlyosnak tekinthető.⁵⁸ Az utolsó és egyben a legdrasztikusabb szimptomája, amikor akkor is fogyaszt, ha meg van győződve annak káros hatásairól. Ilyenkor az alkoholbeteg már nem törődik azzal, hogy a családját, munkahelyét elveszíti, már nem foglalkozik a saját egészségügyi állapotával.⁵⁹

Sajnálatos módon a magyar társadalomról általánosságban elmondható, hogy megengedő magatartást mutat a nagymértékű alkoholfogyasztással szemben, így nehéz az alkoholizmusról valós problémaként beszélni hazánkban, a problémakezelés erős hátrányból indul.⁶⁰

Pais Tamás addiktológus, szociális munkás, egészségfejlesztő, mentálhigiénikust továbbá arról kérdeztem, hogy lát-e komoly összefüggést az alkoholfüggőség (vagy általánosan az addikció) és az előadóművészi munkavégzés, pontosabban a színészet, illetőleg a színházi munkavégzés között. Válaszában nem zárta ki ennek a lehetőségét, de elmondása szerint munkája során nem találkozott sok művészemberrel. Szerinte a jobb minőségű emberek megtalálják a számukra megfelelő magánrendelőket, ahol tudnak nekik segíteni. Az állami egészségügyben kevés ilyen emberrel találkozott. Továbbá elmondta, hogy az önmedikalizációs modell érintheti jobban a színészeket.⁶¹ Hozzá kell azonban tennünk, hogy ez az öngyógyítás nem ritkán újabb betegséghez, azaz az alkoholizmushoz vezet.

⁵⁸ Pais Tamás addiktológus interjú 49.o.

⁵⁹ Uo. – „Elvesztem a családomat, elvesztem a munkahelyem, elvesztem az egészségemet. Májcirrózis, májsugóra van. Már mondják neki, hogy utolsó esély, hasnyálmirigy gyulladása van. És iszik tovább. Ez a legdurvább. Iszonyatosan sok betegünk halt meg emiatt.”

⁶⁰ Uo.

⁶¹ Uo. – „Bárki lehet alkoholfüggő és soha nem lehet meggyógyulni.”

Megkérdeztem továbbá, hogy létezik-e olyan munkahely Magyarországon, ahol a büfében akár délelőtt is kiszolgálják az alkalmazottat szeszes itallal. Válaszában úgy fogalmazott, hogy egyre kevesebb munkahelyen tolárálják az alkoholos állapotot, az építőiparban is törekednek arra, hogy a munkások kevesebb alkoholhoz jussanak, súlyosabb következményei legyenek a fogyasztásnak. Megemlítette, hogy egy olyan munkahelyről tud, ahol napszaktól függetlenül is alkoholos italhoz lehet jutni, ez pedig a Parlament.⁶² Hozzá kell azonban tenni, hogy sajnós az alkohol gyakorlatilag bármely munkahelyen megjelenhet, illegális formában; különösen aggasztó, hogy ez alól az ország jövőjét alapvetően formáló Parlament sem kivétel, sőt, ott a szesz teljesen legálisan fogyasztható. Ez sokat elárul az ország alkoholhoz való viszonyáról.

Szakedolgozatom ezen szakaszán magam által készített interjúkat, valamint a magyar média elmúlt pár évében készített videós és írott anyagaiból vett interjúkat elemeztem, valamint az alkoholbetegség tüneteit és fokozatait ismertettem egy szakember bevonásával. Kitértem arra, hogy az egyetemek hogyan tudják felkészíteni a hallgatókat arra a szakmára, aminek veszélyessége a színészklubban végződhet, valamint mérlegeltem, hogy a színházi szakmára milyen hatással lehet a színészklub, mint közösségi tér.

⁶² Pais Tamás addiktológus interjú 49.o.

V. Összefoglalás

Szakedolgozatom első felében a színházi szakma, valamint az alkoholkultúra fejlődését vizsgáltam, annak művészettörténetével kiegészítve. A második felében egy vidéki színház társulatával, illetve annak addiktív problémájával foglalkoztam, a mellékletben található interjúkkal alátámasztva, egy addiktológus segítségével. Elemeztem a színházvilág erről alkotott véleményét, Ascher Tamás, Nagy Zsolt, Novák Eszter, valamint két névtelenséget kérő színművész gondolatai által. Pais Tamás addiktológus szociális munkás, egészségfejlesztő, mentálhigiénikus segítségével pedig megismerhettem az alkoholbetegség fokozatait és fajtáit.

A történelem folyamán a tudatmódosító szerek az emberiséggel fejlődtek, mióta ember van, foglalkozunk vele, használjuk. Az addiktív szerek ezáltal a színház történetében is szerephez jutottak: az alkotók, főként a színészek kortól, nemtől függetlenül élnek ilyen vagy olyan módon addiktív életet, melyben az alkoholfüggőség a leggyakoribb. És mivel általában a nagy művészek élete és munkássága kerül előtérbe, abban a tévhitben élhetünk, hogy pont azért váltak naggyá, utánozhatatlanná, gátlástalanná és egyedivé, mert gyakran fogyasztottak alkoholt és egyéb tudatmódosító szereket. Az, hogy az alkohol növel bizonyos képességeket, szinte általánosan elfogadott tény, de tulajdonképpen tévhit, hiszen az alkohol nem tud képességeket fejleszteni, sőt, az alkoholizmus éppen hogy lerombolja a képességeket, és végül a halálhoz vezethet. A szeszes ital csak abban „segíthet” a művészeknek, hogy egy pillanatra felszabaduljon, „öngyógyítást” végezzen, hogy visszanyerje az önbizalmát, de ugyanez a szer a további munkában összetöri és meggátolja, hogy az igazi képességeit kifejezésre juttassa. Az alkohol felszabadító ereje ismert, így a színművészet kapcsán gyakran összemoszuk a szerhasználatot és a magasfokú művészi munkát, a színészek alkoholizmusával „elnézőbbek” vagyunk, annál is inkább, mert a színházi szakma tudvalevően életre szóló hivatás.

A normális életvitel megtalálásához fontos a belső egészség, és a folyamatos önvizsgálat. Egy alkoholproblémákkal küzdő függőnek sokkal nehezebb a beismerésen túl, akár önmagát is látnia. Ehhez gyakran hiányzik az önismeret. Amint azt a névtelen korábbi drogfüggővel készített interjúm is mutatta, a kábítószer, ha lehet fokozni, talán még pusztítóbb hatással lehet egy színész életére. Nem véletlen azonban, hogy az interjú végén ő is jelezte, hogy nem szívesen megy a klub közelébe, mert ott olyan kiégett kollégákkal is találkozhat, akik esetleg támogathatják a függősége feléledésében, vagy az alkoholizmussá alakulásában.⁶³ Az

⁶³ Interjú egy névtelen színésszel, 43.o.

mindenesetre látszik az interjúkból, hogy a színészklub nagyon sokféle lehet, attól függően, hogy milyen a társulati légkör, illetve kik irányítják.⁶⁴

Ha jellemző is a szakmára, hogy bohém lelkületű emberek díszes társasága, akik nem vetik meg az élvezeteket, mégis akadnak olyanok, akik a mértéktartásban hisznek vagy egyáltalán nem fogyasztanak alkoholt. Dolgozatom korábbi szakaszában említettem olyan szakmabelieket, akik segítő kezet nyújtottak bajba került függő kollégáiknak, illetve azokat a szakembereket is, akik a lehető legtöbbet teszik azért, hogy ebből a komoly betegségből kiutat találjanak a függő emberek. Az alkoholt nem muszáj mindenestül elvetni, hiszen csodálatos kultúrája van a borászatnak, a serfőzésnek és az aperitif különlegességeknek, viszont sosem szabad megfeledkezni a mértéktartásról és a tudatosságról. Alkoholt fogyasztani a közvélekedés szerint nem veszélyes, nem szabad azonban megfeledkezni arról, hogy a függőség képes tönkretenni a színész szakmai életét és magánéletét egyaránt. A legjobb az lenne, ha a színésztársadalom megtanulná, hogyan lehet veszélytelen eszközökkel oldani a fellépéssel járó feszültségeket anélkül, hogy a feszültségoldó rabjaivá válnánk.

Mivel azonban ezeket a technikákat a színházi közegben ritkán vagy sosem szoktuk alkalmazni magunktól, úgy gondolom, hogy a magyar színházi életnek, azon belül is egy-egy színháznak égető szüksége lenne mentálhigiénias szakemberek bevonására, akik segítik feldolgozni a szakmán belül minket érő pozitív és negatív stresszhelyzeteket, alternatívákat kínálva azok megértéséhez, átéléséhez, hogy világos legyen számunkra, hogy a helyes napi működésünkhöz nincs szükség semmiféle tudatmódosító szer használatára. Mivel mi a lelkünkkel (is) dolgozunk, annak karbantartása épp oly elengedhetetlen, mint a fizikai kondíciónk megtartása. Az ideális az lenne, ha szükség esetén ezek a szakemberekkel folytatott találkozások is éppúgy szervülnének az életünkben, mint akár egy hajvágás, vagy egy konditerem látogatás. Nem hiába a mondás: ép testben ép lélek. A színpadról is ennek kellene visszatükröződnie, hogy alakításaink minél hitelesebbek tudjanak lenni. Legyünk tudatában, hogy semmi sem képes befolyásolni az alapvető, veleszületett tehetségünket, legfeljebb csak a gátlásokat vagy a stresszt tompítja, átmenetileg: a tehetséget ne valamiféle szer hatásának tudjuk be.

⁶⁴ Interjú egy névtelen színésznővel, 37.o.

Szakdolgozat melléklet

VI. Melléklet: interjúk a függőségről

Az interjúk szövegén helyenként igazítottam, finomabb megfogalmazásokat alkalmaztam, de a mondandó tartalmán nem változtattam.

VI.1. Interjú Horváth Tímea vendéglátóssal

(Az interjúban a színészek neveit Horváth Tímea kérésére kihagytam.)

KM: Mióta dolgozol a vendéglátásban?

HT: '89 óta. 32 éve.

KM: Mióta dolgozol színházi emberek közelében?

HT: '98 óta.

KM: Miben különbözik a színházi és a nem színházi vendég? Másképp kezeled Őket?

HT: Minden embert másképp kell kezelni. Titeket is, főleg, amikor főpróbás hét van, mert akkor feszültek, hisztisek és egoisták vagytok és mindent csak magatoknak akartok. Ebben különböztök a civilektől: egy civil azért ezt nem mutatja ki, de mivel a saját közegetekben vagytok ott a színházban, ezért ezt ti magatoknak érzitek: úgy gondoljátok, hogy minden rólatok szól. Mert a saját közegetekben vagytok. Én ezt nem rosszállásból mondom, csak ez a különbség. A civil ember bejön valahova és ha törzsvendég, akkor kicsit oldottabb, eltársalog, beszélget, de a színház az a ti közegetek, a ti lételemetek, ott minden rólatok szól. Főpróbahéten viszont elviselhetetlenek vagytok, de most már ezt tudom kezelni, tudom azt, hogy kihez lehet szólni és kihez nem. Valakihez például nem is lehet szólni, mert látszik rajta, hogy feszült és ilyenkor hagyni kell. Míg például egy civilnek a kocsmában nem lételeme, addig nektek a klub igen.

KM: Mitől lételeme a klub a színházi embereknek, illetve a színészeknek?

HT: Mert ott éled le a mindennapjaidat, míg mondjuk egy melós elmegy dolgozni, ledolgozza a nyolc órát és utána otthagyja a munkahelyét. Utána esetleg elmegy a kocsmába, de ott az már nem a munkahelye, ő oda szórakozni megy. Ti a színházban nem szórakoztok, nektek az egész színház a lételemetek. Tehát nem léptek ki a komfortzónátokból. Maradtok ott bent. Szóval nem az van, hogy vége van az előadásnak, átöltöztök és elmentek egy kocsmába. Nem. Ti maradtok bent a színházban.

KM: Létezik még egy olyan munkahely, ahol 0/24-ben alkoholos italt lehet vásárolni?

HT: Ilyen nincs. Általában más szakirányban van munkahelyi büfé, de nincs alkohol. A színházban viszont bármikor hozzájuthatsz. Például egy gyárban a büfét csak addig használják amíg munkaidő van, tehát 06:00-14:00 vagy 14:00-22:00-ig és utána kész nem marad ott, ő elmegy haza. Míg ti ott maradtok. A klub a színészek bázisa. Régebben nagyon sok ötletelés volt egy próbafolyamat után, lejött a rendező és még órákon keresztül közösen ötleteltek. Anno, a Ruszt idejében megszokott volt, hogy az esti próba után összejöttek a klubban, ötleteltek és ha volt jó ötlet, azonnal felszaladtak a színpadra és kipróbálták őket. Ott életed a mindennapjaid. Míg egy civil ember nem, lehetősége sincs, hogy alkoholt igyon – hacsak stikában nem viszi be – míg a színházban bármikor ihattok. Bármikor. Visszatérve a kérdésedre, hogy miben különbözik a színházi és a civil vendég, ti sokkal érzékenyebbek vagytok. Például: hiába ismerlek jól, te pont nem találod meg a szereped, vagy másvalami aggaszt, én valami jópofát mondok, te elküldesz melegebb éghajlatra. Tudom, hogy nem azért van, mert te ilyen vagy, hanem azért, mert akkor sokkal érzékenyebb voltál. Ezért lettetek színészek, érted? Meg veletek sokkal türelmesebb vagyok, mint a civil életben, mert nektek sokkal több mindent megengedek, mint mondjuk egy civilnek megengednék. A színházban mindenki törzsvendég, mert ez egy család. Egy nagy család. Tehát, függetlenül attól, hogy előfordulnak féltékenységek, intrikák vagy szakmai nézetkülönbségek, attól függetlenül egy család vagytok. Nézd meg, aki családos, behozza a gyerekeit, szinte itt nő fel. Nem véletlenül van az, hogy itt mindenki tegeződik.

KM: A klubban túlnyomó többségben alkoholos vagy alkoholmentes italokat fogyasztanak egy átlagos napon?

HT: Egy átlagos napon? Alkoholt. Mindig az alkohol győz. Ha nézem a fogyasztást, hogy mi fogyott több, alkoholos vagy alkoholmentes ital, mindig az alkoholos fele dől a mérleg nyelve.

KM: Mennyire van jelen az alkoholizmus a színházi szakmán belül?

HT: Nézd, ahogy a vendégszínészeket és vendégrendezőket elnézem, igen, jelen van. Nehogy félreérts, szerintem semmivel sincs több alkohollal küzdő ember a színházban, mint mondjuk a színházon kívül. Tudom, már az is alkoholistának számít, aki minden nap megiszik két üveg sört, de 30 éve dolgozom a szakmában, kávézóban is dolgoztam, ahol rengeteg törzsvendég volt, olyan helyen is, ahol csak átmenő emberek voltak, tehát van arról tapasztalatom, hogy a színészek semmivel nem isznak többet, mint akik a kocsmába járnak.

KM: Milyen okai lehetnek, hogy alkoholt fogyasztanak a színházban?

HT: Ha okot akarsz keresni az ivásra, akkor mindig találsz. Ezt tudjuk, ez egy sztereotípiá. De szerintem, az alapvető ok a feszültség. Van itt egy színész, aki nem tud úgy lefeküdni aludni, hogy ne igyon alkoholt. Mostanában már keveset jár a klubba, mert messzebbre költözött, de tudom, hogy otthon megiszik kettő sört, mert neki az kell. És nem azért, mert alkoholista és nem tud anélkül élni, hanem ő így tudja a stresszt, ami benne maradt, levezetni. A szakmám, a vendéglátás az igazából nem csak fizikai munka, de szellemi is. Napi szinten embereket kell kezelni, meg kell látni, hogy kihez hogyan szólj hozzá. Volt olyan régebben, hogy átmentünk egy másik helyre, ahol mi voltunk a vendégek és ott ittunk, ez lecsekkolásnak hívtuk. Ti lejöttek a színpadról, egy felfokozott állapotban maradtok a színházban, nem úgy, mint a gyárban, hogy lekapcsolom a gépet, aztán szevasz! Abban a felfokozott állapotban, ahogy ti végeztek egy bármilyen előadással, még bőven van bennetek adrenalin, stressz, amiből nem lehet egyik pillanatról a másikra kilépni. Főleg, ha van egy olyan rendező, aki felbosszantott egy próbafolyamat alatt. Az iváshoz nem kell okot találni. Az mindig van.

KM: Gyakran fordulnak hozzád a színházi emberek segítségért?

HT: Igen. Bármilyen formában tudnak hozzám segítségért fordulni, de általában nagyon sok embernek elég, ha csak elmondhatja a panaszát. Főleg, ha kialakítottunk egy bizalmi viszonyt. Legtöbbször elég, ha valakinek elmondhatják, hogy mi bántja. Legutóbb egy fiatal színészen láttam, hogy mostanában többet ivott és mondtam neki, hogy: „Kigyerek, mostanában gyorsabban ürül a pohár.” Akkor aztán már mondta is, elmondta a panaszát, utána kész, megkönnyebbült.

KM: Találkoztál már agresszív fogyasztóval a színházon belül?

HT: A színházon belül ritkán. Nagyon-nagyon ritkán. Érdekes, de a civil életben sokkal többször találkozni agresszív részeggel, mint a színházban. Például van itt egy színész, aki mikor iszik, nem úgy agresszív, hogy verekszik, hanem oltári bunkó, így ő váltja ki az agressziót másokból. Egymásnak feszülnek az ellentétek, és akkor van némi konfliktus. De ez már sokkal ritkábban fordul elő, régebben ebből több volt. Van egy másik színész, aki azért nem iszik alkoholt, mert amikor ivott, agresszívvé vált, pedig józanul a legszelídebb emberek egyike. Talán azért is kevesebb az agresszivitás a színházban, mint odakint a kocsmákban, mert ti közlőrl ismeritek egymást. A nap 24 órájában együtt vagytok, tudjátok egymást kezelni, tudtok a másikhöz alkalmazkodni, viszont a színházi klubba külsős nem jöhet be csak úgy. Eredetileg egy színházi dolgozó két embert vihet be a klubba, viszont azért a két emberért vállalja a felelősséget. Amint a színházi dolgozó elmegy, a vendégeit is magával kell

vigye. Régen még a külsős dolgozók, például a tánckar sem jöhetett le a klubba. Mert ők külsősök voltak, nem voltak a színház tagjai. Voltak a színházban stúdiósok. Ők például csak hátul a körasztalon ülhettek, sehol máshol.

Tehát, maguk között jól tudják egymást kezelni, eltekintve a ritka összezörrenésekről, de a külsősökkel már nem túl befogadók. Ha külsősökkel egy másik helyszínen futnak össze, akkor semmi baj nincs, viszont, ha ugyanazzal az emberrel találkoznak a klubban belül, akkor az időnként az „ez az én helyem, te itt egy idegen vagy”-attitűd lép érvénybe.

KM: Találkoztál már súlyos alkoholizmussal küzdő művésszel?

HT: Igen. Ő már reggel úgy kezdte, hogy ivott; a délelőtti próbafolyamat alatt is ivott, volt hogy már kivették egy előadásból. Egy nagyon tehetséges fiatal színész – nem mondom hogy volt, mert az is. Mikor ide lekerült, főszerepeket kapott, de valahogy ezt nem tudta feldolgozni. A barátai meg a színésztársai mind Pesten voltak, aztán utána megnősült, de akkor már leültek vele beszélni, mert nagyon komoly alkoholproblémái voltak. Már a színpadon is látszott rajta, egy csomó szerepet el kellett tőle venni. Gyakorlatilag nyakalta az unicumot. Az egyik kollégája olyat is megcsinált, hogy odament hozzá és azt mondta: „Figyelj, csináljuk azt, hogy egyikünk sem iszik rövidet fél évig!” És egy darabig ment is. Ő mindig azt csinálta, hogy kért egy rövidet és egy hosszúlépést, de mikor nem rövidezett, kért két deci bort -azt húzta le -és utána a hosszúlépést. De hálistennek ki tudott lépni belőle: volt egy kollégája, aki szintén alkoholista volt sokáig és ő talált egy terapeutát, akihez eljárt. Három éve egy kortyot sem iszik. De persze a kollégák is folyamatosan segítettek nekik. Van olyan, aki minden este lent van a klubban és leissza magát a sárga földig, de napközben, vagy még az előadás tart, nem iszik. Viszont, akinek a pályája rámehetett volna az alkoholra, az ez a fiatal színész volt.

KM: Szerinted mi sodorta őt ebbe a helyzetbe?

HT: Egyszer hosszasan beszélgettem vele erről. Ő csakis a színházzal foglalkozott, kifelé nem tudott nyitni, nem nagyon volt civil élete. A barátai nagyon messze voltak, a családja szintén, ő viszont nagyon kötődött is a családjához. Meg ő megijedt attól, hogy ő itt lesz eltemetve Zalaegerszegen, mint színész. Láta, hogy már itt előrelépni nem tud, hiszen főszerepeket kapott, jött a házassága egy színésznővel, akit szerintem nagyon szeret, de mégis úgy éreztem, hogy belemenekül a házasságba, mintha kényszer lett volna neki. A színházban tartottak nekik egy "kislagzit" a hivatalos előtt, nagyon jópofa volt, de ő azt sem tudta, hol van. Matarészeg volt. A hivatalos esküvőjén szintén.

Én, megmondom őszintén, minden színházban alkalmaznék egy pszichológust. Úgy látom, hogy annyira felfokozott állapotban vagytok, annyi stressz ér titeket, hogy ezt kezelni kellene valahogy. Vannak olyan esetek, amikor olyanok is isznak, akik nem nagyon szoktak. Van egy színésznő, aki nagyon-nagyon ritkán iszik, viszont van olyan, amikor azt mondja, hogy „adjál valamit, mert ezt már nem bírom!” Ezeket egy egészségesebb környezetben egy pszichológussal meg lehetne beszélni, de Magyarországon nem annyira elterjedt dolog pszichológushoz járni. Pedig ez nem olyan dolog, amit szégyellni kellene. Én például egészségügyit végeztem, nekem a pszichológiai része tetszett a legjobban, és bizony ennek a hasznát is veszem a szakmámban. Valamilyen szinten nekem is pszichológusnak kell lennem, jól kell kezelni az embereket, és titeket sokkal nehezebb kezelni. Egyrészt, mert sokkal érzékenyebbek vagytok, másrészt nárcisztikusabbak is.

KM: Ismerünk azért ellenpéldákat is. Vannak, akik messziről elkerülik a klubot. Ők mivel oldják a felgyülemlett feszültséget?

HT: Erre is vannak példák. Van egy színész, aki minden este a klubban volt a párjával, egy átlagos napon nem keveset fogyasztottak. Ők új irányt vettek, sportolnak és ügyelnek az egészséges életmódra, de előbb utóbb nekik is ki kell engedniük a gőzt, mert hiába taposnak, futnak minden nap, nem elég nekik. Nemrég velük zártam a klubot, két évig nem ivott a fent említett színész a párjával most azt mondták nem érdekli őket – mint a macska úgy berúgtak. Tehát, még nekik is kell. A felgyülemlett feszültséget mindig ki kell adni, legyen az sport; szurkolás egy focimeccsen; vagy az, hogy megiszol pár felest és kibeszéled magadból a problémákat.

M: Mit jelent a klub a színháznak szerinted?

T: Az életterét. Az a hely, ahol önmaga tud lenni, ahol ki tud kapcsolódni. Ott születnek szerelmek, ott születnek barátságok, kapcsolatok. Ott értik meg őt. Egy külsős helyen az emberek nem értik, hogy milyen kemény és fontos munkát végeztek. Ezért csoda a színház. Nem is baj, hogy az emberek ezt nem tudják, mert ők csak azt látják a nézőtérről, hogy kaptak egy csodát.

VI.2. Kiss Ernő Jászai Mari-díjas színművész gondolatai

A színházban az addikció természetesen jelen van, de nem csak szerek formájában. Szokták mondani, hogy aki megérzi a masztix szagát, az örökre függővé válik tőle. Számomra a próbafolyamat izgalma, a darab megfejtése – és remélhetőleg sikerrel való játszása – éppúgy függőséget okoz. A siker, a jól eltalált mondatok szintén eufóriát tudnak okozni. A színházcsinálás alapján véve az ember idegrendszerét veszi igénybe, és egy felfokozott, felhevült idegállapot. Szinte természetes, hogy ki-ki a maga habitusából fakadóan próbálja megnyugtató-feldolgozni ezeket a szélsőséges helyzeteket, amikbe egy színész a próbafolyamat alatt, vagy előadáson kerül. Ennek legegyszerűbb módja az alkoholfogyasztás. Magam részéről természetesen csak előadás után, vagy próba után, mert azt már megtanultam, hogy mindenféle tudatmódosító szerekkel nem lehet jól bepróbálni semmiféle színdarabot. Az ember elhangolódik, és ez a kollégákkal szemben sem tisztességes dolog.

Az persze igaz, hogy a Társulat életében nagyon fontos közösségi tér a Színész Klub. Nem csak azért, mert lehet alkoholt fogyasztani vagy ebédelni, hanem azért, mert a próbák néha a klubban folytatódnak. Sok időt tudunk nyerni azzal, ha egy kimerítő próba után – akár egy sörrrel a kezünkben – leülünk és a próbáról, vagy az éppen játszott darabról beszélgetünk. Meg tudnak oldódni olyan helyzetek, tud megfelelő idő jutni arra, hogy átbeszéljünk olyan dolgokat, amiket a próbán nem sikerül megoldani. Azt is nagyon szeretem amikor kollégák a főiskoláról vagy rendezők darabokról sztoriznak, mesélnek. Ruszt Józsefet, Csiszár Imrét, Halasi Imrét élmény volt hallgatni a klubban, szinte felért egy mesterkurzussal. De a város életében is egyfajta Agora szerepet tölt be, hisz ez a legtovább nyitva tartó intézmény, ahol nemcsak színészek, de képzőművészek, szobrászok, táncosok is találkozhatnak. Egyik meghatározó élményem volt, amikor Ruszt József 50 darab kisfröccsért „eladott” egy mondatot. Mivel nagyon féltem az előadásoktól és szorongtam a következőt mondta: „a démonoktól nem félni kell, hanem le kell ültetni őket a takarásban, el kell beszélgetni velük, és kint kell őket hagyni.”

VI.3. Névtelen interjú egy színésznővel

KM: Mit gondolsz a színházi addikcióról?

Y: Szerintem ez személyiségfüggő, hogy mennyire szokik rá valaki akár az alkoholra, akár a drogra, vagy bármi másra. Nem gondolnám, hogy ez a klubba járástól függ. Azért fiatalabb korunkban mi is lejártunk, de nem mentünk haza négykézláb. Amikor én idekerültem, volt egy olyan fiatal gárda, picit idősebb, mint most ti, de körülbelül az a korosztály. Ez húsz évvel ezelőtt történt, és akkor jó klubélet volt. Persze akkor is volt, aki többet ivott, volt, aki kevesebbet, akadt olyan is, akiről tudtunk, hogy ha iszik, akkor jobb elkerülni, de ilyen most is van. Mert vagy okosra issza magát, vagy hülyére, tök mindegy, egyik se jó. Ha ez ember nem akar ezzel találkozni, akkor vagy időben hazamegy, vagy el sem megy. De nem gondolom, hogy ez a viselkedés a színészek között törvényszerű. Az is tény, hogy a művészvilágban, ha nem csak a színházat, hanem szerintem bármilyen művészetet is nézünk, legyen az festészet, költészet, zene, bármilyen más művészi forma, akkor nagyon sok művészberről kiderül, hogy masszív alkoholista vagy kábítószer-függő. Én azt gondolom, hogy ezek érzékenyebb emberek, nyilván gyengébb a személyiségük is nagyon sokuknak. Biztos tele vannak ezek a művészberek kétségekkel, és azt gondolom, hogy gyakran van némi önbizalomhiányuk is. De nem ez a jó szó rá, tudod, van olyan, aki bátorra issza magát, nem is mer úgy odamenni vagy kiállni magáért, ha nem iszik előtte. A zenészeknél nyilván elvisz a buli is, de az sem törvényszerű. Én még az Omega együttest nem láttam még matarészegen játszani, de van olyan együttes, akit meg sosem láttam józanul koncerten. Mondom: társaságfüggő, de főleg személyiségfüggő a dolog. Családi háttér, mennyire hiszel magadban.

KM: Azt mondod akkor, hogy a művészvilágra nem törvényszerűen jellemző az addikció?

Y: Zacher Gábor azt mondja, hogy -most mondok egy számot – nyolcmillió alkoholbeteg országa vagyunk, vagy így, vagy úgy. Ez attól függ, hogy min múlik, hogy valaki alkoholbeteg. A meghatározása nagyon érdekes, mert azt mondják, hogy az, aki mindennap megiszik két deci bort, az már tulajdonképpen alkoholistának tekinthető. Holott miért? Két deci bortól, – már ne haragudj – nem mennek a falnak. Még egy kisgyerek sem feltétlenül. Ő azért mondja ezt, mert, ha ő enélkül nem tud lefeküdni esténként, mert meginná azt a két deci bort, akkor már igen, valószínűleg alkoholbeteg. A nagy baj akkor van, amikor ez nem áll meg két decinél.

Az, akinek az az élete, hogy a színházi deszka, meg a lakása között járkál és az a kikapcsolódása, hogy lejár a klubba és beszélget meg részegre issza magát, annál ez az életforma lett a napi rutin. Ahol nincsen más, amibe örömet lelje, vagy kioldja azt, ami a

színpadon ér bennünket, akár rendezőtől, akár szereptől függően. Azért itt bele-bele kell bújni emberek bőrébe, és ez nem mindig jó. Meg abból ki is kell jönni. Nem véletlen az, amit a pszichológusok csinálnak, családállítást, meg ilyesmit, hogy visszahozzák onnan a pácienseket. Valahogy visszarendezik az ember lelkivilágát. Csakugyan: ha nincs más, akkor el tudom képzelni, hogy jön az alkoholizmus vagy a drog.

KM: A színházon belül talákoztál hasonló esettel?

Y: Persze! Ennek szemtanúja az ember. Az illetőt ki is kellett emelni a közösségből, el kellett, hogy menjen innen, mert ugye a közeg mindig ugyanaz volt, és semmi nem változott, így pedig nagyon nehéz változtatni. Tehát egy teljes váltás kellett. De, akiről beszélek már jól van. Mögötte ott állt a család, elég masszívan. Nem tudom, hogy az oka mi volt, valószínűleg baj volt, hogy ott van a család, de mégis a család volt az, aki kiségette ebből. Szóval nem derült ki számomra soha, hogy mi miatt ment ő ebbe az irányba.

KM: Ez kihatással volt a munkájára is?

Y: A végén már igen: volt, hogy ittasan ment fel a színpadra, próbán is, előadáson is. De nem csak ő. Fiatalban és öregben is láttam ilyet. A fiatalon látszott a legjobban. Kezdett a külseje is megváltozni, az alkata, az arca, a mindene. Lehetett rajta látni, hogy ott borzasztó nagy baj van. A kislányom nagyon szerette őt, és mikor még kicsi volt egyszer odament hozzá és azt mondta neki, hogy: „Te annyira aranyos fiú vagy! Csak ne igyál annyit!”. A lányomnak sosem beszéltünk a kolléga problémáiról, de négy-öt évesen ő tökéletesen pontosan látta. Nagyon nehéz volt őt ebből kiszedni. Egy darabig nem is tudta, amíg pedig nincs betegségtudata, addig ezt nem is lehet gyógyítani. Amíg ezt valaki tagadja... Ez ugyanolyan, mint bármilyen másik pszichés betegség. Amíg tagadod, nincs felismerés, addig úgyis gyógyíthatatlan. Amíg a környezeted mondja, addig úgysem hiszed el, arra rá kell jönni.

KM: Volt olyan kollégád, aki nem tudott úgy felmenni a színpadra, hogy előtte ne ivott volna alkoholos italt?

Y: Érdekes, volt egy nagyöreg kolléga, aki azt mondta, hogy ha úgy próbál be egy darabot, hogy előtte megiszik egy kupica vagy pohár valamit, azt onnantól kezdve előadáson sem tudja másképp. Volt, igen. Akiről tudtam, hogy józanul nem megy. De mondom, ez alkattól függ, hisz én sem lettem alkoholista. Például, amikor idekerültem, simán többet ittam a fiúknál. Más kérdés, hogy már nem bírom, de ihattam volna, mert bőven álltam a sarat, de nem. Nem láttam benne semmi jót. Nem hozott nekem többet, egyszerűen én ebben nem leltem örömet. Nem

kellett nekem ahhoz innom, hogy jól érezzem magam. Vagy nem kellett nekem ahhoz inni, hogy felmenjek a színpadra és bátrabb legyek. Az én esetemben nyilván bonyolultabb a helyzet, mert én általában zenés, énekes szerepeket csinállok. Az énekes az mindig egy más állatfaj, ott azért, ha nem vagy kipihent, akkor a színész nem úgy üzemel, de erre is láttam már kivételt. Vagy nem megy olyan hosszú ideig az éneklés, ameddig szeretnéd. A hang az nem köszöni meg, se a dohányzást, se az ivászatot, szerintem. Ez nekem egy visszatartó erő volt, nem tudtam volna úgy dolgozni. Az biztos. Azt gondolom, ha valakinek valamilyen hobbi van a színház mellett, azok javarészt nem esnek se alkoholizmusba, se a drogba. Az tény, hogy amikor idekerültem, akkor itt nagyban ment a buli, de ezekben nem vettem részt, különösen a drogan nem, de azt én ki sem próbáltam soha, nem is vonzott. Igaz, hogy néha ezért estem el szerepektől. Mert nem voltam ott, amikor kvázi a szerepet osztották. Mert mint tudjuk, a szerepet nem a szerződtetéskor osztják. Igen, előfordult, hogy ezért estem el szerepektől.

KM: Jó vagy rossz dolognak tartod a színészklubot?

Y: Én jó dolognak tartom, mert igazából arra való, hogy kiengedjük a gőzt. Így nem kell innen kivinni semmiféle információt, ez annyira belterjes közeg. A kívülállónak egy nagy varázslat. Nem is tudják, hogy miről beszélünk sokszor. Fogalmuk nincs. Lehurrognak, hogy csak énekelnünk meg szöveget kell mondanunk a színpadon, de ha egy civil embert megkérnél, hogy egy tálcát vigyen el a színpad egyik oldaláról a másikra és nem kell semmit csinálnia, hát összeakadnának a lábai. Nem is nagyon lehet civil emberrel normálisan színházról beszélni, mert nem tudják, hogy ez egy kemény idegrendszeri munka. A klub arra jó szerintem, hogy feloldjunk egy csomó mindent. Vannak rendezők, akik a klubban rendeznek, ez régen még gyakoribb volt. Ott egy csomó olyan dolgot lehet megbeszélni, amit a próbán nem lehet, vagy nem volt rá idő. Szerintem egy szelep a klub, és ha valaki okosan megtartja a határokat, akkor ez egy jó fórum a kötetlenebb együttlétre. Nem tartom hülyeségnek a klubot, ha arra használjuk, amire való.

KM: Mondtad, hogy sokszor rendeznek a klubban és olykor a szerepeket is ott osztják. Mit gondolsz, azok, akik nem járnak a klubba, ők veszítenek ezzel?

Y: Nem tudom. Nem hiszem, hogy veszítene vele az ember. Ott van a próba, tessék ott elmondani. Az persze jó, ha az ember lemegy a klubba és ott beszélget még erről, mert ott sokkal fesztelenebb a viszony, és másik pozícióból zajlik a beszélgetés. Az alá-fölé rendelt viszony megszűnik, vagy legalábbis enyhül a klubban, de azért nem hiszem, hogy aki nem jár

a klubba az kimaradna. Ha ez így lenne, sose készülne el semmi, hiszen azért nem mindenki jár le.

KM: Mennyi időt töltesz a színészklubban átlagosan?

Y: Nem tudnám megmondani. Változó. Nekem van egy kislányom. Még nem volt, addig sem ültem bent, de most, hogy otthon van, nyilván az ember jobban siet haza. De ha nagyon le akarok menni, akkor maximum megiszom egy pohár sört, és megyek is. Nem ülök ott órákat, és nem is megyek minden nap. Nem tudnám számszerűsíteni, mert tulajdonképpen elenyésző.

KM: Soknak, kevésnek, vagy pont elégnek tartod az időt, amit ott töltesz?

Y: Nekem ennyi elég, de amúgy keveset vagyok ott. Nem véletlenül kérdezel engem, mert nemigen látsz ott. A férjemmel néha lemegyünk, megiszunk valamit és hazamegyünk. De mi megvagyunk enélkül, ráadásul hazamegyünk és ha annyira kell, hát, akkor ott van a hűtőben: felszisszentünk egy sört. Én, ha meg akarok inni egy üveggel, akkor azt meg tudom tenni otthon is. Ha viszont a klubba megyünk, akkor az azért van, mert valakivel régen beszélgettünk, vagy benne maradtunk egy beszélgetésben. De csak úgy nem megyünk le. Ráadásul kint dohányoznak, és ki nem ülsz, mert hideg van és bűdös a cigi. A dohányosok mindig összeverődnek és innentől kezdve rendszeren kettészakad a társaság is.

Az az igazság, hogy emellett nagyon drága is a klub, tudod? Az az igazság, hogyha nézem a fizetésünket, lemegyünk, az, hogy ketten megiszunk egy-egy meggysört meg a lányom mondjuk egy üdítőt, akkor otthagytunk majdnem kétezer forintot. Na, most ezt napokig nem lehet egy család életében meg szerintem senkiében sem. És akkor még nem szívtam el egy szál cigit sem, mert hálistennek nem vagyok dohányos. Most ha én hozzáveszem ehhez a dohányosok költségeit, az úgy már tenger pénz. A klubozás az tengernyi pénz. Tehát ez is visszatartó erő. Arról nem is beszélve, hogy van mit csináljunk: nekem rengeteg hobbim van, én el tudom magam foglalni. Most az, hogy nekem valaki részegen elmondja, hogy milyen jó voltam vagy milyen szar voltam, arra nekem ennyi idősen már nincs szükségem.

KM: Hogy látod a kollégáidat a klubban?

Y: Hát, mivel régóta ismerem őket, elég csak rájuk nézni és tudja az ember, hogy menni kell haza, mert semmi szükségem mondjuk arra, hogy belém álljon vagy ha nem belém, akkor a másik kollégába. Ebben az állapotban nem sok értelme van beszállni egy ilyen vitába. Részeg emberrel nem vitatkozunk. Akkor se, ha igaza van, de akkor se, ha nincs. Úgy látom őket, ahogy éppen vannak. Voltam azért én is ittasan a klubban, emlegetik is. Annyira kevésszer fordult elő,

hogy azóta is azon röhögnek, meg emlegetik. Akkor nagyon ki voltunk borulva egy előadás miatt. Délután fél háromkor, a kollégámmal a klub pulton doboltunk, hogy „vasvillával nem lehet szilvát aszalni”. Egyik kezemben a pálinkáspohár volt, a másikban a cigi. De tudni kell, hogy én nem dohányzom. Ezt azóta is emlegetik a kollégák. Túl voltunk egy olyan próbafolyamaton, ahol gyakorlatilag egy merő kérdőjel volt a pofánkon heteken keresztül, hogy ez mi a túró akar lenni. És azt gondoltam, hogy jobb, ha berúgok, mert, ha utána kialszom magam, kijózanodok, akkor lehet, hogy azt fogom hinni, hogy ez meg sem történt, csak biztos részeg voltam, és azért emlékszem ilyen rossz érzéssel arra, ami történt.

KM: Vannak kollégáid, akik törzsvendégnek tekinthetők a színészklubban?

Y: Persze, hogy vannak! Nem is értem. Azt gondolom, hogy az, aki rendszeresen jár oda és ott éli a társadalmi életét, annál azért kell hogy legyen valamiféle baj. Biztos, hogy van baj, ha valaki nem tud megenni egyedül, nem tudja magát lefoglalni. Amikor én idekerültem, akkor elég sokat voltam egyedül, de én akkor is le tudtam foglalni magam a színészházban. Elvarrogattam, érted. Nekem volt hobbim. És ha mondjuk beszélgetni akartam, akkor ilyen volt a klub, felöltöztem normálisan és bejöttem egy kicsit a klubba, szétnéztem van-e itt valaki, van-e jó társaság, ha volt, csatlakoztam. Akkor ilyen volt a klub. Nem azért jöttem be, hogy berúgok, mint a számár.

KM: Az itteni pályafutásod során, mennyit változott a színészklub?

Y: Hát, nézd, mivel ez úgyis névtelen, az az igazság, hogy itt volt egy nagyon-nagyon jó klubélet az előző igazgató idejében. Egy kiváló társaság jött össze. A váltás után ezt az új vezetés egyszerűen tönkretette, úgy ahogy van. Évekig nem jártam le a klubba, de nem csak én. Sokan. Ez az ember (nem nevezzük nevén) művészi szintre vitte az emberek egymásnak való ugrasztását, a feszültséggyártást, hogy én már úgy éltem itt, hogy szinte senkivel nem beszéltem, mert nem lehetett tudni, hogy mi lesz a vége. Ha valaki igazi alkoholista volt és így tett tönkre egy társulatot, akkor ő mindenképp. Tehát azt, hogy ő éjszaka részegen leveleket írkált embereknek... Volt, hogy a klubban részegen megkérdezte a véleményed, majd másnap felhívott raporra, hogy hogyan gondold te ezt. Voltunk fõnt egy páran. Társulatbomlasztó volt. Amióta ez az ember elment, kezd már helyre jönni, az, hogy újra az emberek beszélgetnek meg jó szándékkal fordulnak egymáshoz. Az ő alkoholizmusa az mindent vitt. Volt, hogy rendezés közben részegen ordította a fővilágosítóval és a műszakvezetőnek kellett neki taxit hívni, mert kilökte a társulat.

KM: Tudsz még egy olyan munkahelyet, ahol a büfében napközben is lehet szeszesitalt vásárolni?

Y: Az az igazság, hogy maga olyan, hogy munkahelyi büfé alig van. Nem tudok olyan munkahelyet, ahol van büfé. De ha van is még valahol, nyilván nem lenne benne alkoholos ital.

KM: Mennyire támogatnád, ha lenne olyan szankció, ami megakadályozná, hogy a színházban munkaidőben alkoholos italt fogyasszanak a kollégák?

Y: Én úgy gondolom, hogy most itt a színházban nincs olyan kolléga, aki úgy menne fel a színpadra, hogy előtte iszik. De ha ez így lenne – mert volt ilyen is – akkor nem a klubban tenné ezt. Az már eleve úgy érkezik. Olyan is volt, aki megitta a magáét a klubban, de az, hidd el, meginná otthon is. Nem változtatna semmin. Az alkoholista megtalálja a módját, csak akkor legfeljebb bemegy a kocsmába. Annak mi értelme van? Akkor inkább már maradjanak itt házon belül és ne az legyen, hogy a színészek alkoholisták. A színház az egy olyan belterjes dolog, nem kell innen kivinni semmit. Pont elég az, amit gondolnak a civil emberek erről a világról; egyébként is egy fertőnek gondolják. Még olyan ismerős is annak gondolja, aki félig benne van a színház világában. Amúgy is van egy nem általános, de nagy százalékban elfogadott vélemény a színészekről, hogy linkek, hogy piások. Persze aztán van az ellenkezője is, családdal meg mindennel. De úgy gondolom, ha valaki alkoholproblémával küzd, akkor már maradjon inkább itt. Ne igya meg máshol. Itt legalább itthon van, biztonságban.

M: Köszönöm a beszélgetést!

VI.4. Névtelen interjú egy színművésszel

KM: Mit jelent számodra a színház?

X: Mindent. A munkahelyem, a hobbitom, a sportom, a búvóhelyem és a poklom. Rajta kívül alig van más. Néha megijeszt, hogy nem nagyon van az életemben más ilyen fontosságú dolog. Lehet, hogy még nem nőttem fel annyira, hogy más is ilyen jelentőségű elhivatottságot követelne tőlem. Talán, ha szülő leszek, majd akkor. Vagy soha, ki tudja...

M: Szakdolgozati témám a színházi szakma addiktív problémáival foglalkozik. Ezen a témán belül szeretném, ha mesélnél kicsit az életeredről, a tapasztalataidról és a véleményedről. Mit jelent számodra a színház büféje?

X: Először is szeretném elmondani, hogy mennyire fontosnak tartom, hogy ezeket a szennyeket kiteregesse végre valaki, és a valódi, fojtogató problémáról beszéljünk. Persze, nem azt mondom, hogy csak a színházban van ilyen gond, szerintem ez Magyarországra jellemző a legjobban és itt nem az alkoholistákról meg a drogfüggőkről beszélek, hanem a lelki nyomorgásról, a szürkeségről és a szeretet teljes hiányáról, amitől olyan az emberek lelke, mint valami szürke és méreggel teli kancsó. Lehet, hogy egy picit én látom szürkén a világot, de például a járvány tönkretette az emberek lelkét. Mit jelent nekem a büfé? Megígértem magamnak, hogy felkészülök fejben a kérdésekre, meg a mondanivalómra, de esélytelen, hogy ez úgy fog most menni, mint amit már egyszer kigondoltam. No, de akkor öntsünk tiszta vizet a pohárba. A színházi büfé vagy kantin vagy klub vagy a franc se tudja, hol melyiket minek nevezik, az a terület, ahol az ember él. Fiatalon azért van ott, hogy okosabb legyen, idősen azért, hogy okos lehessen és butulhasson. Nem tipikus kocsmá, annál sokkal több. Inkább egy templom, vagy valami rituális szentély. Senki nem tudná megmondani, hogy miért, de nagy varázsa van. Nem tudok nagy általánosságban beszélni, eszem ágában sincs hatalmas nagy közhelyeket meg bölcsességeket mondani, szóval inkább csak mesélek magamról kicsit. Nekem például a szimpla késes kocsmá is rituális helyszínnek számít. Biztosan otthonról hoztam ezt, mert a családom szeret kocsmába járni. Kicsi koromban nagyfaterrel például csomót ücsörögtem a kocsmában, míg ő megitta a meginnivalót. Emlékszem csípte a szemem a cigaretta füst, mert akkor még bőven lehetett bent bagózni, meg emlékszem a ragadós asztalokra, az ászokos poháralátétekre is. Nem azt mondom, hogy itt nőttem fel, de szerettem kocsmákba járni kiskoromban. Nem tudom, talán szerettem nézni, hogy a felnőttek okosakat beszélnek és engem is befogadnak. Általában hetedik, nyolcadik osztály körül, a sulit után rögtön a kocsmába mentünk, mondjuk biliárdozni, de az igazi csont alkoholisták közé. Ott

tanultam meg, hogy a piát nem szolgatni kell, hanem meginni. Aztán majd kiderül, hogy Kevert volt benne, vagy Unicum. Szóval nem volt idegen. De például középiskolás koromban is, a péntek-szombat a kocsmázásról szólt. Na, de nem akartam Ádámtól meg Évától kezdeni, csak annyit akartam mondani ezzel, hogy nem volt idegen a kocsmázás már a színházi korszakom előtt sem.

KM: Sokat említetted a kocsmázást. Szerinted a színház büfé kocsmázás?

X: Nem erre gondoltam. Vagyis nem pont így, de nekem valamilyen szinten az. Jó, nyilván megiszol egy kávét vagy csokit, de... tulajdonképpen az. Talán nekem ezért is jelent többet a büfé, mert ott akkor is társasági élet van, ha nincs társasági élet. Érted, akár csak megiszol egy kávét, elszív egy cigit és látod, hogy teljesen némán ül mindenki, de valahogy akkora lételem energiával ülnek ott, hogy már az feltölti az embert. Aztán persze megy a kocsmázás is. De mondom, szerintem van valami rituális energiája.

M: Szenvedsz valami függőségtől?

X: Nézd, aki reggelente kávézik azt is függőnek hívjuk. Bagózom is. Persze. De nem engem kérdeznél, ha nem lettek volna komolyabb függéseim is az életemben, mert voltak. Az ember, míg fiatal, kipróbál dolgokat. Na, én mindig megtaláltam a társaságot ehhez. Az egyetem alatt a pia mellett azért akadt más is. Spanglizgattunk, de úgy rendszeresen. Nyilván leterheltek voltunk, esténként jól esett beszívni, majd elröhögni valami filmen vagy játékon. Ez volt a hobbink. Aztán később már aludni sem nagyon tudtunk, ha nem szívtunk be. Ez nagyon nagy gáz volt szerintem, de akkor nem érdekelt. Éltünk, ez a munkánkra nem volt hatással. Aztán kipróbáltunk mást is. Hülyeség volt, de nemegyszer bekaptunk egy-egy ecstasy tablettát, meg bélyeget, meg miegymást. Persze teljesen titokban, a színházban erről sejtelve se volt senkinek. Jól éreztük magunkat. Aztán később egy fesztiválon kitaláltuk, hogy mi lenne, ha vennénk kólát. Tudod, kokaint. Hát, valahol azután voltam a legmélyebben. Annyira rápörögtünk a cuccra, hogy az elmondhatatlan. Pedig irtó drága cucc, és mi azért nem voltunk eleresztve anyagilag.

KM: Drogfüggő lettél?

X: Igen, abszolút. Olyannyira felpörögtünk tőle, hogy napokig nem aludtunk. A tükör – amire kitettük a csíkokat – folyamatosan a konyhaasztalomon volt. Hónapokig rajta voltam az anyagon. Azt gondoltam, hogy a munkámra nincs kihatással, hiszen közben játszottam esténként. De színházcsinálás közben vagy előtt soha! Ez nálam szabály volt. Persze

tökmindegy volt, mert előtte nap hajnalig drogoztunk, akkor, hogy a fenébe ne lett volna kihatással a munkámra? És jobban ment tőle... Legalábbis én úgy éreztem.

KM: Hogy jöttél ki belőle?

X: Ha őszinte akarok lenni, akkor sehogy. Erről nem lehet leszokni, ezt szüneteltetni lehet. Egyszerűen elfogyott a pénzem, elkezdtem olcsóbb szerekhez nyúlni, mint például a spuri (speed). Még a hatása is jobb volt, valahogy a kokaintól tejesen tönkrement az orrnyalkahártyám. Ettől nem. Már rendezők szóltak rám, ha ennyire allergiás vagyok vagy náthás, akkor ideje elkezdni szedni valami gyógyszert. És akkor már féltem is, hogy tudják. A speedben fel van ütve minden szemét. Keverve van kemikáliákkal. Napokig nem aludtam, nem ettem, csak toltam azt a vacakot. Ha egy próbán fáradt voltam, vagy nem voltam kreatív, már szaladtam is a vécébe a telefonomra kiszórni egy csíkot. Mondom, nagyon hosszú ideig toltam így. Nem tudtam bulizni, nem tudtam kikapcsolódni, míg nem volt bennem valami. Ha nem aludtam, akkor csináltam egy jointot és megpróbáltam. Volt, hogy egy társasággal azért vettünk ki egy házat egy éjszakára, hogy mocskos módon szétdrogozzuk magunkat. Ott is volt minden.

KM: De már nem vagy aktív fogyasztó?

X: Hát, ha most kitennél egy csíkot, nem tudom, hogy meg tudnám-e állni, hogy ne szívjam fel. Tényleg. Nem használom már, volt egy időszakom, amikor leálltam vele, mert tényleg kiborított. Nem akartam megölni magam vele. És kiszakadtam abból a színházi társaságból, akik ezt ma még mindig aktívan nyomják. Nekem jót tett a légkörváltoztatás. Megnyugodtam valamelyest. Eszembe sem jut az ilyen. De, hát persze maradt a spangli, ami kevésbé veszélyes, de azt is túl tudtam tolni.

KM: Szeretnéd kifejtetni?

X: Nézd, nem vagyok rá büszke, de mivel névtelen a cucc, így persze, kifejtem. Meg hát valamikor nekem is szembe kell néznem ezekkel. Hát, figyelj. Volt egy masszív fél év, amikor egyáltalán nem voltam foglalkoztatva. Semmilyen szinten, színészileg egy nullának éreztem magam. És előtte volt egy Covid-hullám is. Amúgy is depresszív alkat vagyok, néha gondot okoz az érzékenységem. A motivátlanság és a marihuána pedig rossz páros. Hónapokra eltűntem. Az volt a rutin, hogy reggel megfőztem a kávé és mellette elrobbantottam egy cigit. Egy barlangban laktam, nulla fényel. Sorozat, valami bugyuta ps játék. Nem is a folyamatos illuminált állapot volt abban a legveszélyesebb, hanem az a mély depresszió, ami övezte. Szóval én majdnem meghaltam ott. Nehezebb volt ebből az állapotból kijönni, mint a spuris

korszakból. De sikerült, és azt érzem, hogy kellett ez ahhoz, hogy most másképp értékelem magamat és a világot. De ez abszolút arról szólt, hogy nem kaptam színházi munkát.

KM: Mit gondolsz, hogy látnak téged a színészklubban?

X: Fogalmam sincs. Mostanában mondom: megnyugodtam. Azért még most is többet járok le, mint kellene, pedig nagyon drága hely. De a társaság éltet, meg az a furcsa energia, ami övezi. Azért csak nem látnak szakadt alkoholistának, ezt biztosra veszem. De kell, hogy lássam magam köztük is. Tudom a példát és az ellenpéldát is. Tudom, hogy milyen nem szeretnék lenni. Itt vannak azért olyanok, akikből köszönöm, de nem kérek. Nem akarok elkeseredett, alkoholistá színész lenni, aki a múlt sikereiben él. Azt gondolom, hogy ez ugyanannyira toxikus hely, mint amennyire nem az. Értem én, hogy előadás után meginni valamit egy tök jó dolog. De, ha a jóisten úgy adja és lesz egy családom, én messziről elkerülöm majd a klubot.

M: Köszönöm a beszélgetést!

VI.5. Pais Tamás addiktológus interjú

PT: Szociális munkás, egészségfejlesztő, mentálhigiénikus, addiktológus szakember vagyok. Ezekkel a diplomákkal dolgozom itt, de inkább szociális munkát végzem, az az elsődleges. Tizennégy évig voltam ápoló az alkoholológián, a detoxikáló állomás is ott működött az addiktológián. Így az alapoktól ismerem a függőségeknek a kialakulását, gyógykezelését.

Detoxikáltunk hosszú-hosszú évekig, de aztán ezt most már a sürgősségibeteg-osztály végzi, merthogy mérgezéses állapot, ne mi detoxikáljuk, ne mi méregtelenítsük az ittas embert. Ez azért baj, mert nagyon sok ittas ember lehet, hogy nemcsak egy sima részegség, hanem egy függőről van szó, másnap kialakulhatnak megvonási tünetek, kialakulhatnak vegetatív tünetek, hideg verejtékezés, remegés, izzadás. Mindenféle gyomor-bélrendszeri tünet. A sürgősségi betegellátón lerakják a földre egy matracra, aztán megnézik, hogy elment-e, ha megszökött, akkor ott jó, mert akkor nincs vele gond, mert beírják, hogy ismeretlen helyre távozott.

Mi számít alkoholizmusnak? A rendszerszintű ivás, a fizikai vagy lelki függőség. Az alkoholizmusnak különböző fajtái, fokozatai vannak. Nem mindenki beteg egyből. Lehet egy alkohol intox, egy alkoholos lerészegedés, egy italozás is. Egy társaságban a fiataloknál gyakran előfordul, hogy nagyobb mennyiségű italt se kell ahhoz magukhoz venni, hogy olyan mértékű ittas állapotba kerüljenek, hogy akár légzésbénulás is fennállhat. Ilyenkor nincs tolerancia, tehát a szervezet nem tolerálja az etilalkoholt.

Aztán van, aki csak abuzálja, tehát visszaélés-szerűen iszik, ezeknek az embereknek mindenféle családi problémát okoz, rendőrségi eljárások tömkelege, munkahelyi problémák, tehát visszaélés-szerűen fogyaszt.

Vannak modellek. Azt mondjuk, hogy van, aki azért kezd el italozni, van egy olyan modell, hogy tanuláselméleti modell. A tanuláselméleti modell ilyenkor mondjuk a gyermek már a családban látja az alkoholfogyasztást. Betegektől szoktam kérdezni: Ki az, aki evett cápauszony levest? Nagyon kevesen jelentkeznek, ha egyáltalán van, aki jelentkezett. De ha megkérdezem, hogy ki evett rántott húst, akkor meg se tudják számolni, hogy hány alkalommal. Szőlőbirtokuk volt, bort készítenek, pálinkát főznek. Aztán jön a kortárs csoportok nyomása, bekerülök egy kortárs csoportba, azt látom, hogy ott inni kell ahhoz, hogy tudjak egy kicsit szórakozni, ki tudjak kapcsolódni. Jönnek az egyetemi évek, a főiskolai évek, jönnek a

munkahelyi évek. Egyszer egy férfi azt mesélte, hogy felvették egy céghez, középvezető pozícióba, és volt egy céges rendezvény, és a felvette lévő vezető azt mondta neki, (akkor ez a betegünk még nem ivott), ha tudom, hogy nem iszol, fel sem veszek dolgozni. Azt mondja, nekem tetszett a meló. Később, azért elkezdtem iszogatni, aztán most itt vagyok. Megtanultam inni, hogy megtarthassam a munkámat. Tehát meg lehet tanulni. Megtanuljuk, hogy mikor mit igyunk, milyen évszakban, milyen alkalomra, milyen napszakban, ez mind-mind tanulás kérdése. Egy gyerek úgy fogja a cigirágót, ahogy azt látja. Még nem gyújt rá igazi cigire, de a szokását megtanulta. Tehát, hogy tanuljuk ezt a szülőktől, kortársaktól, munkatársaktól, stb.

Erre válaszul van egy olyan is, hogy genetikai modell, hogy a génjeinkben van. Végeztek kutatásokat, és kiderítették, hogy az alkoholbeteg szülők gyermekei négyszer akkora arányban lesznek szintén alkoholbetegek, mint a nem alkoholbeteg szülők gyermekei. De azt is kiderítették, hogy nincs öröklésment. Tehát inkább a tanulás elméleti modell dominál. Ha a gyermeknek hozzászokik egy étkezéshez, egy adott ételhez, akkor mondjuk majd a feleségétől is azt fogja elvárni, az fog ízlelni neki. Ez inkább tanult, mint genetika.

Tehát van a tanuláselméleti modell, a genetikai modell és van olyan, hogy önmedikalizációs modell, öngyógyítás. Azt mondta egyszer, hogy fiatal szakember egy előadáson, hogy szerinte az alkoholfogyasztó embereknek a jó része öngyógyítja magát. Főleg a férfiak. A férfiak nem sírhatnak, nem figyelhetnek, nem jajgathatnak, nem panaszkodhatnak. Egy munkahelyi, párkapcsolati probléma után, ez a legjobb öngyógyító módszer. Recept nélkül bemegyek, és oldja a gátlásokat, feloldja azt a napi stresszt, feszültséget.

Pihenni is jobban tud az elején tőle egyébként Ezt az önmedikalizációs modellt szorongásoldóként nagyon gyakran használják magyar emberek, már nők is egyébként. Hazajött a férjem, állandóan ordított, satöbbi. Jó volt egy kis jutalom a spájzból, vagy vittem magamnak egy kis bort. Nehéz volt a meló, mondta egy óvónő. Aztán 10-15 év után májkárosodással jött be. Tehát van olyan, hogy önmedikalizációs modell. Iszonyat jó szorongásoldó. Mondtam egy betegnek, hogy próbálja ki az alkoholmentes bort. Azt mondta, nincs benne nóta. Az alkoholmentes borban nincs benne a nóta. A vigadalom, a felszabadultságérzés nincs bent az alkoholmentes italokban.

Hogy miért is kezdenek el inni? Tanuláselméleti modell – megtanulnak inni, a genetikai modell – a génjeiben van, az önmedikalizációs modell - mert szorongásoldóként iszonyatosan jól funkcionál és van a szociokulturális modell.

Január elsejétől kezdjük, szilveszteri koccintás, újévi koccintás. Aztán születésnap, névnap, tejfakasztó, búcsú, szüreti fesztivál, majális, juniális, sorolhatnám végig. Egy szociokulturális modell bele van ivódva a kultúránkba. Nincs olyan, hogy elmegyünk egy születésnapi buli, vagy csak akár vendégségben vagyunk. Szégyen lett volna, ha nincs otthon egy kis alkoholos ital. Ha magának nem is tart, de ha valaki jön, akkor már illik megkínálni, mert ez kultúránkhoz hozzátartozik. Sokszor azért iszik valaki, mert egyszerűen nem tudja elkerülni. Iszonyat nehéz absztinensnek lenni. Nehéz úgy elmenni rendezvényre, hogy ne kapjon valami megjegyzést. Főleg egy férfi. Mi van gyáva, vagy félsz az asszonytól? Papucs vagy? Mindenféle jelzővel fogják illetni. Nincs olyan, hogy valaki soha nem ivott alkoholt. Legfeljebb az esküvőjén egy pohár pezsgőt. Ez a kultúránk része, a tegeződéshez pertut ittunk a szerződésekhöz áldomást. Ez a szociokulturális modell.

És akkor ott van a morális modell, az erkölcsi modell. Azt mondják, hogy aki kicsit befolyásolhatóbb, gyengébb személyiséggel rendelkezik, és nem megfelelő szociokulturális közegből érkezik, azt könnyebb rávenni arra, hogy igyon. Az erkölcsi modell szerint akiben nincs tartás, nem tudja azt mondani, hogy nem: az ilyen embert sokkal könnyebb rávenni, hogy igyon. Lehet, hogy ő kicsit alacsonyabban szocializált, vagy alacsonyabb iskolai végzettségű, bár attól ugye nem függ, hogy ki lesz függő. De aki egy kicsit gyengébb személyiségű, nem tud nemet mondani. Mindig elnyomták. Erkölcsileg egy kicsit esendőbb, instabil, nemigen vannak önálló gondolatai: az ilyen embert sokkal könnyebb rávenni az ivásra.

Van oka. Mindig azt mondom, hogyha valaki józan lesz, az se véletlen, mint ahogy azt se véletlen iszik. Véletlenül nem lesznek józan betegek, rengeteg küzdelme van, rengeteg munkája. Az Országos Szövetség elnöke, amikor még volt szenvedélybeteg-segítő közösség akkor azt szokta mondani az országos rendezvényen, hogy „harcostársaim”, mert küzdelmes a józanság. Iszonyat küzdelem.

Vannak szimptómák. Az első a kontrollvesztés szimptóma – amikor nem tudjuk meddig igyunk. Nem tudunk megállni egy-két ital után. Sorra késsük le a buszt, mert még egy kört rendeltünk.

Aztán jön az alkoholtolerancia szimptóma – amikor a szervezet tolerálja az alkoholt, sokkal többet bír inni, majd aztán a májműködés hirtelen kezd leállni.

Szomatikus testi tünetek szimptóma – alkoholmegvonás után pár órával jelentkező testi tünetek: Hidegverejtékezés, remegés, gasztrointesztinális tünetek, hányás, hányinger, hasmenés. Az első italt ki szokták hányni, a második már bent marad.

Aztán a következő szimptóma – minden egyéb más örömszerzési forrás háttérbe szorul. Nem figyel a családi rendezvényekre. Nem megy el barátokkal egyet beszélgetni. Nem érdekli már a munkája, a munkáját is elveszti, tehát minden egyéb más örömszerzési forrás alárendelődik a fogyasztásnak, ez is egy szimptóma, ez is egy tünet. Ez már egy elég komoly dolog. Ilyenkor már romlanak a családi kapcsolatok, munkahelyi problémák vannak, satöbbi, satöbbi. Baráti kapcsolatok, a normálisak azok elfordulnak, nyilván maradnak majd ezek a drága jó kocsmái haverok, akik a betegségével egyszer sem fogják megkeresni őt.

És utolsó szimptóma: akkor is fogyaszt, ha meg van győződve annak káros hatásairól. Ez a legdurvább. Azt mondja a házi orvos: magasak a laborértékek. Munkahelyen: Figyelj, elküldelek, ha még egyszer piásan jössz be. Harmadszor is bement ittasan, pedig tudta, hogy elküldik. A feleség: elegendem van abból, amit csinálsz. Elhagylak. Én észrevettem, mondja a férj, hogy a képek nincsenek a falon. A feleségem mondta, hogy elvitte őket. És egyik nap nem volt otthon a feleség a két gyerekkel. Szépen lassan elköltözött. Észrevétlenül ment el. Tehát akkor is iszik, ha meg van győződve a károsodásról. Elvesztem a családomat, elvesztem a munkahelyemet, elvesztem az egészségemet. Májcirrózis van, májzsugora van. Már mondják neki, hogy utolsó esély, hasnyálmirigy gyulladása van. És iszik tovább. Ez a legdurvább. Iszonyatosan sok betegünk halt meg emiatt. Ezt hívjuk kémiaszer-addikciónak, magyarul súlyos alkoholizmusnak.

Tehát: kontrollvesztés, tolerancia, szomatikus testi tünetek, minden más örömszerzés háttérbe szorul, és akkor is fogyaszt, ha meg van győződve annak káros hatásairól.

Vagyunk mi magyarok, akik szociális ivók. Etilalkoholt gyártunk, erjesztéssel, bepárlással, mindenhogyan, bort készítünk, pálinkát főzünk. A szervezetnek nincs is rá szüksége. De imádjuk a központi idegrendszerünkre tett hatását.

Hogy látok-e komoly összefüggést az alkoholfüggőség, és az előadóművészi munkavégzés, pontosabban a színészet, illetőleg a színházi munkavégzés közt, erre nem nehéz válaszolni. Biztos, hogy igen. A jobb minőségű emberek kevésbé fordulnak meg talán az állami egészségügyi rendszerben. Meg tudják találni maguknak azokat a magánrendelőket, ahol próbálnak nekik segíteni. Mondjuk a színészekre ez szerintem jellemző. De biztos, hogy sok stressz éri őket, szorongás, újabb és újabb feladatoknak vannak kitéve, újabb és újabb szerepeknek. Nehéz úgy dolgozni, hogy az stresszt okoz, hogy megtanulj egy szöveget, azt begyakorolni, előadni, rengeteg embernek kell megfelelni, akár nap mint nap, újabb és újabb nézőközönségnek.

Az építőiparban volt elterjedt sokáig az alkoholfogyasztás. Nehéz, fizikai munka, testileg és mentálisan is fárasztó. A fizikai megterhelés pedig szorongást okoz. Nem véletlen, hogy a közmunkások között is sok az alkoholbeteg. Egy olyan munkáról beszélünk, amit azoknak találtak ki, akik kevésbé voltak hasznára a társadalomnak, hiszen már semmilyen munkahelyre nem kellettek. Ez bizony további szorongást okoz és megjelenik az önmedikalizáció és az alkoholfogyasztás. A színészek munkája irigylésre méltó a közéletben, mindig más-más szerepekbe bújhat, soha nem egyforma a munkája. Vannak álomszerepek, folyamatos fejlődésre törekednek. Talán a nívót megtartani lehet veszélyes. De óvónők, tanárok. A pékek azért isznak, mert korán kell kelni, nincs idő aludni. Sebészorvosok isznak, szívnak. Megint az önmedikalizáció.

De volt itt óvónő is, aki stresszelt, és megvett egy pohár száraz vörösbort, 40 éves volt, azt mondta, hogy kicsit ellazította. Mindig vitt haza egy üveg száraz vörösbort. Általában azt meg is itta este. Az az érdekes, hogy ezt is nehéz megfogalmazni, hogy mi az a mennyiség, amit lehet fogyasztani. Van egy olyan megfogalmazás, hogy egy standard ital 10 gramm alkoholt tartalmaz. Egy standard ital az 1 dl 12% bor, vagy 330 ml 4% sör, vagy 40 ml 40% tömény ital. Valahogy igen. Egy standard ital 10g alkoholt tartalmaz. És azt mondják, hogy férfiaknál 40 grammnál közepes a kockázat, hogy károsodások alakuljanak ki. Férfiaknál 60 grammnál magasabb a kockázat, vagy károsodások alakulnak ki. Nőknél, 20 grammnál közepesebb kockázati károsodások lehetnek. Nőknél 40 gramm fölött magas a kockázati károsodás. Hát egy üveg bor ezt bőven meghaladja, és az egész nap, ha főleg olyan munkát végez, nagy kunszt, egy ilyen üveges bort meginni? Abszolút nem. Abszolút nem. A kis óvónő is, aki nem volt nagy darab, megivott este egy üveg bor, hát elkortyolgatta. Még este főzőcskézett valamit, mit tudom én, elfogyott az üveg bor. Minden este egy üveg száraz vörös. Tíz év múlva májkárosodása lett. Bárki lehet alkoholfüggő, és soha nem lehet meggyógyulni belőle teljesen.

Hogy van-e a színházon kívül más munkahely, ahol napszaktól függetlenül lehet alkoholt kapni...? Hát, tudtommal egy ilyen munkahely van. A Parlamentben lehet. Szerződésekre isznak egyet, amellet, hogy ők nem csak szóban kötik, de akkor is, arra inni kell. Vannak országok, ahol teljesen más a kultúra. Most, ha én ragaszkodom a magaméhoz, lehet, hogy megsértem vele az övét, ezért ott nagy háttér munka zajlik a politikusok körül. Vagy hungarikumként akkor iszom vele egy pálinkát, meg úgy oldottabb a beszélgetés is. Elmúlik a nyelvi nehézség, a faji különbségek, a nemi különbségek, a bőrszín eltérése, mindent feloldhat: az alkohol, az nagyon sok gátlás lebontására képes.

Irodalomjegyzék

1. KÖNCZÖL Csaba (1983): „A magyar pimodán”. Budapest: Alkoholizmus Elleni Bizottság 148.p.
2. GOBBI Hilda (1982): Közben... Budapest: Szépirodalmi könyvkiadó 45.p.
3. HAJDU Miklós (2023): A nem regisztrált alkoholfogyasztás becsléseinek problémái. In: Elekes Zsuzsanna (szerk.): Alkoholhelyzet Magyarországon – Tények, adatok, elemzések. Budapest: L’Harmattan Könyvkiadó, pp. 43-53.
4. KOSZTOLÁNYI Dezső (1962): Kosztolányi Dezső összegyűjtött versei II. Budapest: Szépirodalmi könyvkiadó – Iszákos és józan vitája 353.p.
5. KRÚDY Gyula (1995): Szindbád, a hajós. Budapest: Interpopulart Könyvkiadó 5.p.
6. POPPER Péter (2011): A pokol színei. Budapest, Saxum Kiadó, pp. 12-57.
7. SLINGERLAND, Edward (2022): Drunk. How We Sipped, Danced, and Stumbled Our Way to Civilization. Little, Brown Spark, Boston, Massachusetts.
8. SZÉKELY György (1994): Magyar színházművészeti lexikon. URL: <http://www.elib.hu/02100/02139/html/index.html>
9. SZÉKELY György (2001): Magyar színháztörténet I. (1790–1873). URL: <https://mek.oszk.hu/02000/02065/html/1kotet/index.html>

10. SZÉKELY György (2001): Magyar színháztörténet II. (1873-1920), URL:
<https://mek.oszk.hu/02000/02065/html/2kotet/index.html>

11. VLADY, Marina (1987): Szerelmem, Viszockij. Budapest, Magvető Tálatum.
Fordította: Ferch Magda 97.p.

Internetes cikkek, videók:

1. Társadalmi helyzetkép 2019. Egészségi állapot, egészségügy. [Budapest], KSH, 39 p.

URL: https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/pdf/egeszsegugyi_helyzetkep_2019.pdf

2. Alkoholfogyasztás, 2019, KSH,

URL:https://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/elef/alkoholfogyasztas_2019/index.html#azabsztinensekarnyaaziskolzottsgnvekedsvclcskenmnganagyivknlkicsikaklnbsgek

3. Múlt-kor: Királynő a színpadon és az életben: 135 éve hunyt el Laborfalvi Róza, feltöltve: 2021 november 20. URL: <https://mult-kor.hu/kiralyno-a-szinpadon-es-az-életben-135-eve-hunyt-el-laborfalvi-roza-20211120>

4. Ecotpolis Magazin: A nemzetközi sikeríró, akiben két én lakozott – Molnár Ferenc-portré, feltöltve: 2020. december 9. URL: <https://ectopolis.hu/irodalom/a-nemzetkozi-sikeriro-akiben-ket-en-lakozott-molnar-ferenc-portre/>

5. Partizán: Interjú Ascher Tamással, feltöltve: 2021. június 4.

URL:https://www.youtube.com/watch?v=bsR5C6UsaFs&ab_channel=Partiz%C3%A1n

6. D. Tóth Kriszta: Elviszlek magammal – Nagy Zsolt, feltöltve: 2020. november 8.

URL:https://www.youtube.com/watch?v=a7qtvklhnfl&ab_channel=WMMNMagazin